

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022

Vojtěch Vinter

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Komparace vybraných biografií Václava Havla

Bakalářská práce

2022

Vojtěch Vinter

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Vojtěch Vinter**
Osobní číslo: **H19235**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Téma práce: **Komparace vybraných biografii Václava Havla**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Obsahem bakalářské práce bude genealogická a naratologická analýza několika vybraných životopisů Václava Havla a jejich vzájemné srovnání v intencích žánru biografie. Jádrem výzkumu bude především pojetí V. Havla jakožto „literární postavy“. Výsledkem práce by mělo být vytvoření pracovní typologie uvedené osobnosti jakožto protagonisty biografických děl.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BÁRTA, Miroslav –KOVÁŘ, Martin a kol. *Lidé a dějiny. K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha : Academia, 2017.

FERENČUHOVÁ, Bohumila –LENDEROVÁ, Milena –MARÈS, Antoine a kol.: *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava : Spoločnosť Pro Historia 2012.

HARDY, Stephen –HORÁKOVÁ, Martina a kol. (eds.). *Literární biografie jako křižovatka žánrů*. Brno : Host, 2011.

KAISER, Daniel. *Disident. Václav Havel 1936-1989*. Praha –Litomyšl : Paseka, 2009.

KAISER, Daniel. *Prezident. Václav Havel 1990-2003*. Praha –Litomyšl : Paseka, 2014.

KEANE, John. *Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha : Volvox Globator, 1999.

KRIESOVÁ, Eda. *Václav Havel. Životopis*. Brno : Atlantis, 1991.

ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha : Argo, 2014.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Antonín Kudláč, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **1. března 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2022**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Prohlašuji:

Práci s názvem Komparace vybraných biografí Václava Havla jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 1. 3. 2022

Vojtěch Vinter

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych zejména rád poděkoval svému vedoucímu PhDr. Antonínu Kudláčovi, Ph.D. za ucelenou pomoc a jeho rady při zpracovávání celého textu. Zároveň také i za čas a vstřícný přístup, který mi věnoval. Děkuji i všem ostatním vyučujícím na fakultě, kteří mě podporovali po celou dobu mého studia.

Vojtěch Vinter

P.S.: Janičko, moc děkuji i Tobě.

ANOTACE

Tato bakalářská práce analyticky mapuje typologii postav Václava Havla reprezentovanou v jeho biografiích, a to se zaměřením na vazby české historiografie. Soustředí se tak na analýzu současně vydaných životopisů Václava Havla i s přihlédnutím k vývoji samostatného fenoménu Václava Havla v životopisném zpracování. První část textu nejdříve představuje základní teoretický pohled na žánr životopisu a jeho vývoj. Největší pozornost je v praktické části této práce věnována autorům Edě Kriseové, Johnu Keanovi, Danielu Kaiserovi a Michaelu Žantovskému. Cílem tohoto projektu je tak představit čtenáři typologii literární postavy Václava Havla vytvořenou z narativních a genologických struktur vybraných autorů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Václav Havel, biografie, historiografie, soudobé dějiny, literární postava, teorie vyprávění

TITLE

Comparison of Václav Havel's Selected Biographies

ABSTRACT

This bachelor thesis analytically maps typology of Václav Havel's characters in his biographies. With focusing on the links of Czech historiography, the thesis describes situation of currently published biographies of Václav Havel. The development of the independent phenomenon of Václav Havel in biographical processing is also being taken into account of this thesis. The first part of the text first presents a basic theoretical view of the biography genre and its development. In the practical part of this work, the greatest attention is paid to the authors Eda Kriseová, John Kean, Daniel Kaiser and Michael Žantovský. The aim of this project is to introduce the reader to Václav Havel's character typology created from narrative and genological structures of selected authors.

KEYWORDS

Václav Havel, biography, historiography, contemporary history, non-fictional character, narrative theory, socio-cultural perception

OBSAH

ÚVOD	1
1 ŽÁNŘ BIOGRAFIE A JEHO TEORIE	3
1.1 Definice a základní východiska žánru	3
1.2 Typologie biografie	5
1.3 Aspekt vztahu autorské fikce a historických faktů	7
1.4 Role autora a protagonisty v konstrukci biografie	9
1.5 Místo biografie v komplexním zkoumání dějin	11
1.6 Vývoj moderní české biografie až po současnost	12
1.6.1 Začátek vzniku moderní české biografie: 19. století	12
1.6.2 Masovost, bulvarizace, beletrizace: 20. století	13
1.6.3 Postmoderna a nová biografie	15
2 VÁCLAV HAVEL V SOUČASNÉ HISTORIOGRAFII	17
2.1 Současné vydávání a stav biografii Václava Havla	17
2.2 Výběr životopisů pro analytickou část práce	20
3 ŽIVOTOPISY VÁCLAVA HAVLA – GENOLOGICKÁ A NARATOLOGICKÁ ANALÝZA	24
3.1 Popis metodologie	24
3.2 Eda Kriseová – <i>Václav Havel: životopis (1991, 2014)</i>	25
3.3 Daniel Kaiser – <i>Disident: Václav Havel 1936-1989 (2009), Prezident: Václav Havel 1990-2003 (2013)</i>	28
3.4 Michael Žantovský – <i>Havel (2014)</i>	31
3.5 John Keane – <i>Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích (1999)</i>	34
4 VÝSLEDKY KOMPARACE	39
4.1 Samostatné výsledky komparace, kolektivní srovnání biografii	39
4.2 Vytvořená typologie postav Václava Havla z vybraných biografii	42
4.2.1 Eda Kriseová – Typ romantický	43

4.2.2 Daniel Kaiser – Typ satirický.....	44
4.2.3 Michael Žantovský – Typ komický	46
4.2.4 John Keane – Typ tragický.....	47
ZÁVĚR.....	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
Primární literatura	51
Sekundární literatura: tištěné zdroje.....	51
Sekundární literatura: internetové zdroje	53
RESUMÉ.....	54

ÚVOD

Současné množství vydaných biografii Václava Havla přináší specifické otázky, které lze vztahovat i na obecné historiografické tendence. Po roce 2011, kdy došlo ke smrti posledního československého a prvního českého prezidenta, vyšlo velké množství životopisů, které zpracovávaly nejen jeho život profesně-politický, ale také umělecký či osobní. Zároveň předěl smrti Václava Havla určil nové tendence návratu a možností reinterpetací starších životopisů, které vycházely průběžně už od devadesátých let dvacátého století.

Tato práce si tak klade za cíl analyzovat vybrané životopisné texty autorů, kteří publikovali vlastní biografii Václava Havla. Do jisté míry však již v úvodu musím připomenout, že množství těchto textů je zejména v českém prostředí relativně velké.¹ Václav Havel je osobnost, která zaujme z několika stanovisek a zároveň jeho osud reflektuje společensko-politické změny od šedesátých let do let devadesátých, případně i dále. Z tohoto důvodu se jedná o velmi dobře zpracovatelný materiál pro jakýkoliv typ životopisného zkoumání. To lze provést jednak ze strany autora, tedy na rovině geneze a různých zpracovávání nových, nepoužitých pramenů, ale zároveň i ze strany vědeckého zkoumání současné historiografie a literární kultury.² Mým cílem tak v práci je vybrat si z Havlových biografii takové, které lze zkoumat na rovině narativního konceptu literární postavy, jak její zkoumání přináší současná literární teorie.³ Výsledkem výzkumu je tedy předložení typologie osobností, které jsou představovány určitým příznakovým žánrovým a narativním stylem daných biografii. Tato typologie bude analytickou metodou provedena tak, že vybrané životopisy budou porovnány i v komplexním zpracování vzhledem k obecnému kulturně-historickému pojetí Václava Havla.

Jako nezbytné pro tuto metodu považuji rozvést, alespoň v prvních kapitolách, základní teoretické mody biografického zkoumání. V teoretické části se tak pokusím představit alespoň

---

¹ Také je nutné připomenout, že vychází množství biografii překladových, jejichž cíl může tvořit nový samostatný rámec vědeckého zkoumání. Totiž sledování životopisného psaní a recepce Václava Havla v jiných než československých souřadnicích. Ponechávám nyní stranou otázku, jak moc do tohoto vnějšího zkoumání spadá vydávání mých zkoumaných autorů do cizích jazyků. Srov.: SIXTA, Václav. Další popularizační životopis Václava Havla, tentokrát pro Američany. *A2larm.cz* [online]. 1. 7. 2020 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/07/dalsi-popularizacni-zivotopis-vaclava-havla-tentokrat-pro-americansy/>.

² Předpokladem této teze je domněnka, že historie a „psaní historie“ je samo o sobě narativní (tj. i literárně-teoretickou) disciplínou, kde tím pádem hraje signifikantní roli nejen autor, ale zejména vypravěč a technika vyprávění. Tato tendence zkoumání historického textu a i jeho kontrafaktuálních otázek narativu se přisuzuje postmodernímu teoretikovi historie Haydenu Whiteovi. Viz. jeho stěžejní dílo tohoto tématu: WHITE, Hayden V. *Metahistorie: historická imaginace v Evropě devatenáctého století*. Brno: Host, 2011.

³ V tomto případě platí teze, že zkoumání literární postavy hraje signifikantní roli i pro zkoumání jiných narativních struktur. Obecně lze říci, že ve fabulační struktuře textu se vše (tj. i kategorie postavy) podřizuje stylově-sémantické koncepci narativní linie. Do té patří i kategorie postavy. FORT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Brno: Host, 2008. s. 13-14.

základní typologie a koncepty, jejichž východiska jsou nezbytná pro následnou komparaci. V této části se opírám zejména o teoretickou literaturu k tématu, té je minimálně v českém zkoumání ale relativně pomálu. Kromě ojedinělých výzkumů zabírajících se vztahu biografie a historie ještě nevyšla komplexní monografie, která by reflektovala alespoň úvod do celé koncepce žánru. I tak jsem se ale pokusil alespoň v základu představit stanoviska, která jsou pro současnou biografii stěžejní: role protagonisty, míšení diskurzů, „hluchá místa“, biografie v *postmoderní situaci* a jiné. Specifickou podkapitolu teoretické statě ještě zaobírá část věnující se historii biografie od stavu 19. století, kdy se už začíná přibližovat současnému pojetí. Tato část má čtenáři předložit vývoj tohoto žánru, který si minimálně ve 20. století prošel velmi turbulentní změnou. Zároveň bych tato zkoumání chtěl směřovat k současné české biografii, jako i ke konceptu míšení různých přístupů a žánrů.

Praktická část se bude tedy zaobírat již výslednou komparací. Do jisté míry bych se ještě chtěl pokusit o reflektivní kapitolu, která by sledovala současné vydávání životopisů Václava Havla v českém prostředí. V této části bych také rád představil finální sumu životopisů, která bude porovnávána a ze které bude možné vytvořit výslednou typologii postav Václava Havla. Dále bude představena komplexně celková metodologie výzkumu, respektující genologické i narativní odlišnosti jednotlivých textů. Výsledný výzkum se tedy bude odehrávat na dvou rovinách. Na jedné straně v jednotlivých elementech, které životopisy spojují a odlišují. Ty bych také rád zařadil do jakési komplexní analýzy toho, jak s Havlem dohromady biografie pracují. A na straně druhé pak již výše uvedenou typologií postav Havla, která může představovat i rozličné mody, jak je vnímán v současné historiografii.

1 ŽÁNŘ BIOGRAFIE A JEHO TEORIE

1.1 Definice a základní východiska žánru

Podle *Encyklopedie literárních žánrů* je biografie (z řeckého *bios* – život a *grafein* – psát) útvar literatury faktu, který je vymezen narozením a smrtí určitého protagonisty, jenž se stává centrem historického zkoumání. Jejím cílem je rekonstrukce života dané osobnosti do literárního obsahu s příznakem i k vnitřnímu vývoji postavy. Tento literární žánr je specifický zejména v tom, že zpracovává literaturu naučnou spolu s různými formy vyprávění o dané osobě navzájem. Autor pojí tento přístup v biografický text. Ten představuje kompletní životopis dané osoby, která je středem zkoumání. Takový životopis nabízí zpracovanou osobu nejen v rámci například profesním, ale i osobním a potažmo recepčním. Biografie je specifická také v tom, že dochází k rozdílu času vyprávěného (tedy takového, který je prezentován čtenáři) a historického (tedy empirického času protagonisty). Mezi použitelné prameny patří různé formy ego-dokumentů, deníkové či dopisní záznamy, případně rozhovory.⁴

Vlašínův *Slovník literární teorie* udává, že základ biografie tvoří „rekonstrukce života významné osobnosti na základě archivních materiálů“⁵. Zároveň ale píše, že v novodobé biografii se vyskytuje stále více beletrizujících tendencí. Smazává se tak často rozdíl biografie a biografického románu, kde Vlašín vidí hlavní rozdíl zejména v oblasti zařazení do kategorie umělecké literatury. Zatímco čistá biografie ale zůstává v mezích literatury naučné, biografický román je tvořen účelově pro estetickou funkci. Přitom u druhého je možné vysledovat, že autor si mnohem více pohrává s pravdou míšenou možnou fikcí.⁶ Stírající se rozdíly těchto dvou útvarů jsou možné, ba dokonce byly historicky i velmi časté, jak bude dokázáno zejména v kapitole věnující se historii biografie.

Biografie jako vědecko-historický útvar je v tomto ohledu zajímavá zejména z toho důvodu, že akcentuje postavu jedince, který je typický pro určitou dobu nebo smýšlení. Snaží se tak být imaginárním pólem mezi obecnou teorií tzv. velkých dějin a zároveň detailním optickým vhladem jediné osoby na libovolné dějinné smýšlení. Biografie v tomto případě plní obě funkce analogicky: za prvé individualizuje lidské osudy a za druhé zobrazuje události dějin

---

⁴ MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 62-63.

⁵ TÁBORSKÁ, Jiřina. Biografický (životopisný) román In: VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 47.

⁶ Tamtéž.

a politiky v několika rovinách (sociální dějiny, antropologie, kulturní studia apod.)⁷ V tomto ohledu životopis procházel nutnými změnami jednak ve výběru protagonisty, tak ale také v mezích vývoje historiografie. Postmoderní a současné přístupy přinesly do tohoto žánru zájem o specifické národnostní a etnické menšiny, případně také o mikrohistorické a kulturně-antropologické zájmy. Ty jsou aktuálně nejvíce rezonovaným tématem biografie spolu s interpretační možností rekonstrukce velkých dějin.⁸

Konstrukci tohoto moderního chápání narativu i genologie biografie interpretuje velmi zajímavě také historik Václav Sixta: „*Je-li biografie — jak se shodují literárně vědné slovníky*⁹ — žánrem závislým na archivu a nemá-li být pouhým seznamem faktů, pak musí skrze konstrukci zápletky skloubit čas životopisu a čas dějin společenství. Toto tvrzení vylučuje představu o životopise jako neutrálním, maximálně detailním popisu života jednotlivce.“¹⁰ Biografie podle něj tvoří také rámeček určité dynamické a cirkulační vrstvy dějin. Důležitý je také i koncept remediace, kdy mnoho biografii překládá stejné fakty několika způsoby, ale potažmo různými interpretacemi. Taková modifikace žánru předpokládá i různé využití v rozmezech textu jako mediálního sdělení.¹¹

V úvodu celé teorie biografie je také potřeba si uvědomit základní věc, která předpokládá i následný výzkum v praktické části této práce. Totiž, že protagonista daného textu se stává středem biografie nikoliv jako empirická osoba, nýbrž jako ve své podstatě literární postava. Celý text tak je cíleně vytvořená intence autora postavená na vykonstruované osobnosti a jejího syžetu, který je variabilní složkou v rukách autora. V takovém případě musíme předpokládat, že autor tvoří tuto postavu nějakým způsobem a je na čtenáři, aby dokázal tuto intenci rozklíčovat a dále s ní pracovat. Je tak třeba hledat nové způsoby, jak a proč se tvoří nové individuální charakteristiky protagonistů v biografii a zdali nám určitým výběrem protagonisty autor nepředstavuje například jiné specifikum – například reprezentaci určitého názoru spojeného s protagonistou aj.¹²

---

⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. Tvůrce dějin, anebo zajatec historických okolností? In: BÁRTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia, 2017. s. 25-27.

⁸ Tamtéž. s. 33-35.

⁹ Autor čerpá veskrze také ze slovníků, které v této práci využívám i já. Tj. MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. a VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984.

¹⁰ SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie - Otázky – Problémy* 8, 2016, č. 1, s. 169.

¹¹ SIXTA, Václav. Žánr biografie a proměna chápání dějinnosti. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 13, 2018, č. 2, s. 249-252.

¹² CAINE, Barbara. *Biography and History*. London: Palgrave Macmillan, 2010. s. 97-98.

1.2 Typologie biografie

Na otázku, proč vytvářet typologie biografí, je potřeba v úvodu připomenout, že typologie biografie nám může pomoci při celkové klasifikaci a následné interpretaci. Věnuji se zde zejména tendencím kontrastu faktické a umělecké biografie. Je to téma, které rezonovalo v historickém kontextu životopisů už od jeho počátku a stále lze vysledovat určité spory v této tematice pro současné životopisy. Zároveň je ale také téma typologie biografie poměrně chudé na odbornou literaturu, přikláním se tak alespoň elementárním nalezeným přístupům.

Základní a metodologicky velmi zajímavou (avšak poměrně letitou) typologii biografie nabízí Zlatko Klátik ve článku *Literární životopis (náčrt poetiky a typologie)*. Podle něj biografie otevírá nové otázky filozofie dějin. Zejména takové, do jaké nám míry pomáhá individuální osobnost pochopit historii v širším názorovém kontextu. Zároveň je také podle něj důležité, aby vybraný protagonista životopisu byla osobnost výjimečná a nejlépe definující nějaký názor, generaci či jiné zájmové nebo politické myšlení.¹³

Klátik vytváří k biografii tři koherentní funkce, které čtenáři představuje¹⁴:

1. *Funkce gnozeologická*: Primární je akt poznávání dané osobnosti nebo dějin, nejvíce se projevuje dokumentární a faktografická povaha. Bývají to životopisy politiků, generálů a obecně veřejných osobností. Pro tyto biografie je kriticky důležitá práce s prameny a faktografická přesnost.
2. *Funkce zábavná*: Je spojena většinou s protagonistou, který byl známý vědec, cestovatel, sportovec či jinak populární osobnost. Zpravidla se v těchto životopisech nejvíce projevují beletrizující tendence. Důležité jsou dramatické zvraty, napínavost a předvídavost protagonisty.
3. *Funkce ideově-etická*: Tato funkce je zejména viditelná u životopisů, jejichž protagonista je svým způsobem heroizován jako ideově-etická postava.

Jak je z Klátikova výčtu vidět, funkce biografie se velmi silně odvíjí od samotného výběru protagonisty. Právě jen v samotné osobnosti jsme schopni poznat, jakou z těchto tří funkcí bude biografie nejvíce využívat a jak s ní bude pracovat. Samotná osobnost a její charakteristika má tak primární rozhodovací funkci o tom, zda se bude jednat spíše o biografii typologicky blízkou

---

¹³ KLÁTIK, Zlatko. Literární životopis (náčrt poetiky a typologie). In: *Orientácia detí vo svete kníh so zameraním na naučnú literatúru: zborník referátov z pracovného seminára 2.-4. októbra 1973*. Bratislava: Obzor, 1975. s. 155-157.

¹⁴ Tamtéž.

k literatuře faktu nebo spíše k beletrizující románové fikci. Zároveň i Klátikova studie ale připouští to, že valná většina postav-protagonistů v biografích bude spadat do více funkcí.

Klátik také přichází po výčtu funkcí s pojmem *heroicentrismus*.¹⁵ Čtenář většinou očekává zapojení daného protagonisty zejména v oblastech velkých dějinných zvrátů, ve kterých Klátik vidí hlavní výhodu biografie – tedy perspektivu pohledu jedné osoby. Právě zapojení se do občanských, sociálních či kulturních aktivit, které z optiky velkých dějin nevidíme, je také jeden z důvodů popularity zkoumaného žánru. Je tak podle něj potřeba vnímat protagonistu dvěma způsoby: za prvé jako psychofyzický jev, který se stává v textu určitým *znakem* a za druhé jako část dobového kontextu prostoru, společnosti, politiky apod.

Další schéma typologie životopisu, kterou Klátik ve své práci nabízí, je vztah biografie v disciplíně dichotomických variací umění/subjektu a vědy/objektu. V této typologii rozlišuje Klátik biografii takto¹⁶:

1. Kategorie *S* (subjekt): V této kategorii hraje důležitou roli příznakovost, beletrizace a epické vyprávění. Protagonista se stává subjektem autora, je vykreslena jeho bohatá psychologie a mnoho faktů si vypravěč přiznaně doplňuje. Jako příklad slouží například biografie z pera André Mauroise.
2. Kategorie *P* (proces): Druhá kategorie se nachází na pomezí vědy a umění. Jejím základním znakem je, že doplňuje složku vyprávění i o složku historického výkladu. Zároveň čtenáři umožňuje vidět protagonistu v jakémsi probíhajícím procesu, ale absentuje přílišné fabulační složky vyprávění. Jako příklad Klátik uvádí autora biografii Františka Gela.
3. Kategorie *O* (objekt): Poslední kategorie je ryze vědecká. Zkoumá protagonistu objektivně a s nadhledem. Nesnaží se o domýšlení si chybějících faktů a vychází z ověřitelných pramenů. Snaží se představit danou osobnost čtenáři pomocí výkladu a těsnější kompozice. Jako příklad jsou zde uvedeny životopisy z pera Stephana Zweiga.

Tato typologie funguje kontrastně k předchozí ryze funkcionalistické. Na rozdíl od vnitřní struktury biografie (postava, dějiny, ...) se zabývá tím, jakým stylem na pomezí beletrie a literatury faktu autor zpracovává svého protagonistu a z toho pak odvozuje východiska. Těmito kategoriemi lze určit typy biografii beletrizovaných a románových od těch, co jsou vědecky podložené. Zároveň ale lze stále přiznat určité nejasnosti v této typologii. Kupříkladu není nijak

---

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž. s.164.

eliminována možnost, že autor může psát různými *S, P, O* kategoriemi v různých kapitolách svého životopisu. Tento heterogenní aspekt osobnosti vychází na povrch i v případě osobností, které jsou nerůznorodé a nejednotné. Tyto „*vicedimensionální*“¹⁷ osoby je problém komplexně zpracovat jediným způsobem psaní.¹⁸

Podobnou typologii nabízí ale i *Encyklopedie literárních žánrů*¹⁹, která rozděluje jednoduše na románovou biografii (*biographie romancée*), román-dokument (*non-fiction novel*) a odbornou vědeckou monografii. Zejména důsledně je zde vidět kontrast pro oblast literatury faktu a románové fabulace. Připouští ale, že z historického hlediska toto rozdělení nebylo tak rozdílné a žánrově vymežitelné, zejména potom v biografických textech 20. století.

1.3 Aspekt vztahu autorské fikce a historických faktů

Biografie je v tomto ohledu problematický žánr, protože dochází ke stálé konfrontaci složky přístupu autora a empirické historie. I při sebemenší snaze o komplexní životopis osoby vznikají v pramenech „hluchá místa“, která je potřeba vyplnit.²⁰ Tento aspekt, který byl zčásti načrtnut i v předchozí podkapitole, věnované typologii, se stává rozhodující funkcí nejen při procesu recepce biografie čtenářem, nýbrž i při procesu psaní a sbírání materiálu k textu.

V první řadě je potřeba si uvědomit, že autor svou biografií vytváří nový diskurz o daném protagonistovi. Tímto způsobem reprodukce stejného tématu přehodnocuje ale kontext a diskurz předchozí. Dochází tedy k jistému míšení různých diskurzů nejen dějinných, nýbrž i stylisticky-narativních. Stává se tak, že mnoho protagonistů se v perech mnoha autorů může libovolně politicky profilovat tak, jak se to zrovna názoru autora hodí. Ale i zpětně společnost často požaduje od historika, aby se proměnil na „advokáta“ osobnosti a profileval daného protagonistu jiným způsobem, než je běžné. To má za následek opět využívání nových pramenných zdrojů a jinou míru autorské interpretace, tak důležitou pro zkoumání mezitextových aspektů autora a protagonisty biografie.²¹ Prakticky tak vzniká i dnes velké

---

¹⁷ HAVELKA, Miloš. Úspěchy a neúspěchy v nejednoznačných konstelacích: pět biografii Václava Havla. In: *Soudobé dějiny* 22, 2003, č. 3-4, s. 475.

¹⁸ MARÉS, Antoine. Ako písať biografii Edvarda Beneša? Medzi zvodmi hagiografie a hyperkritickým diskurzom In: FERENČUHOVÁ, Bohumila., LENDEROVÁ, Milena a kol. *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia 2012. s. 23.

¹⁹ MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 62-63.

²⁰ KLÁTIK, Zlatko. Literární životopis (náčrt poetiky a typologie). In: *Orientácia detí vo svete kníh so zameraním na naučnú literatúru: zborník referátov z pracovného seminára 2.-4. októbra 1973*. Bratislava: Obzor, 1975. s. 155-157.

²¹ MARÉS, Antoine. Ako písať biografii Edvarda Beneša? Medzi zvodmi hagiografie a hyperkritickým diskurzom In: FERENČUHOVÁ, Bohumila., LENDEROVÁ, Milena a kol. *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia 2012. s. 18-19.

množství rehabilitačních (a na druhé straně ostře kritických) biografii osobností, kde je protagonista pojímán naprosto odlišným způsobem, než bylo v dosavadní historiografii běžné.²²

René Wellek k této problematice ve své *Teorii literatury* uvádí, že podle něj může mít biografické psaní konfrontované s fikcí tři hlediska: model zkoumání díla autora, model zkoumání autora a model vědeckého zkoumání.²³ Zatímco první dva přístupy jsou vhodné spíše pro zkoumání literatury z hlediska diachronního postupu blízkému pozitivistickému bádání, zajímá nás v této práci zejména hledisko třetí. Tedy model vědeckého zkoumání. Wellek ale v tomto modelu rozlišuje na dva typy autorů: *autora-životopisce* a *autora-historika*. Životopisec sice po většinu práce na textu-biografii pracuje jako historik, avšak jeho výsledná práce obsahuje ve větší či menší míře interpretovaný náhled na vybraného dějinného protagonistu.²⁴ Zároveň Wellek přiznává, že u starších protagonistů biografii je z důvodu absence pramenů většinou nutné ředit fakty možnými potencionálními domněnkami, více či méně ověřenými jinými zdroji.²⁵

Specifická je většinou práce s textovými prameny osobnosti. Současná literární věda i historiografie se obě potýkají s problémem, že jejich teoretici odmítají přístup, který by sblížoval nějak osobnost autora s jeho (literárně-fikčním) dílem. To je minimálně v případě biografie velmi sporná otázka, která se zrodila už v Comteově pozitivistické filozofii 19. století. Takový dobový diskurz ještě odpouštěl přístup, že pomocí textu se člověk může dostat blíže k osobnosti autora. Současný vývoj bádání, který si prošel v první polovině 20. století tvrdou kritikou pozitivismu zejména strukturalistických a fenomenologických metod, se však spíše orientuje jen na dílo samotné a o otázku autora se spíše nezajímá. To nečiní tak velký problém v případě biografie politiků, panovníků, generálů a jiných veřejně činných osobností. Zejména ale otázka spisovatelů se zdá být velmi ošemetnou. Z pravidla se nesluší využívat fikční literaturu jako jakýkoliv autentický zdroj o historii, vývoji přemýšlení nebo chování protagonisty životopisu.²⁶

---

²² Tamtéž. s. 54-62.

²³ WELLEK, René. *Teorie literatury*. Praha: Votobia, 1996. s. 102.

²⁴ Dodejme, že Wellekův text už je starší a s odstupem dnes mnoho biografii porušuje tradiční chronologickou kompozici vyprávění a spíše hledá různé specifické alternativy.

²⁵ Tamtéž. s. 102-104.

²⁶ CAINE, Barbara. *Biography and History*. London: Palgrave Macmillan, 2010. s. 103-104.

1.4 Role autora a protagonisty v konstrukci biografie

Obecně vzato je psaní biografie závislé na dobovém kontextu, to platí pro kategorii narace i výběru protagonisty. Nezřídka tak lze v době nedávné najít mnoho až hagiografických biografí osobností na piedestalu některých totalitních režimů. Biografie je tak do určité míry interpretací dobového historického diskurzu o jednotlivé osobě.

Už jen z tohoto důvodu je příhodné, že většina protagonistů českého diskurzu prošla v biografiích poslední doby značnou rehabilitací. Množina biografí takového protagonisty je pak velmi dobře použitelná ani tak ne jako pramenný rozbor faktografických údajů o člověku, doplněný o komentář autora, ale jako spíše pohled na různé sémantické variace myšlení a psaní o takové osobnosti. K tomu je také nutné připomenout, že další možností této množiny biografí je schopnost zkoumat diskurzivní formace historické vědy v určité časové ose. Role autora se tak stává dynamickou profesí, která musí pojmout předchozí myšlení o svém protagonistovi a přehodnotit současný stav takového diskurzu při možném vytvoření diskurzu nového.²⁷ Autor biografie musí také vnímat určité stereotypy o svém protagonistovi a zároveň nabízet subjektivní „nový“ pohled na něj. Do jisté míry se životopis musí dostat až do individuálního smýšlení dané osobnosti, aby pochopil a dokázal vylíčit názorové či výkonné pohnutky daného protagonisty. Právě míra subjektivity a její „ohnisko“²⁸ je dosti důležitá pro obecný přístup k osobnosti. Jeho mírou autor reguluje konzervativní stereotypy, které by se z vlastní iniciativy spíše měl snažit bourat, nebo případně šířeji rozvádět a konceptualizovat. Historiografické tendence biografí přistupují k určité binární polarizaci na osobnosti dobré a špatné.²⁹ Eliminaci tohoto vykonstruovaného závěru lze nabízet u takových biografí, které budou danou osobnost koncipovat i v míře dějinné recepce vybrané osobnosti.³⁰ „*To znamená skúmať nielen zámery a myšlienky historickej postavy, ale aj jej schopnosť presadiť ich, realizovať ich v praxi a získať si vplyv a podporu verejnosti.*“³¹

---

²⁷ DAVION, Isabelle. Medzi kariérou a históriou, osobná dráha amezinárodné vzťahy – kmetodológii a problematike biografí diplomatov In: FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. s. 62-68.

²⁸ BOISSERIE, Etienne. Historik a politológ zoči-voči životopisnému žánru: prípad Milan Hodža. Medzi kariérou a históriou, osobná dráha amezinárodné vzťahy – kmetodológii a problematike biografí diplomatov In: FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. s. 144.

²⁹ Ponechme stranou, že tento přístup historiografie je veľmi naivní. Nicméně lze vysledovat, že současná biografie si s otázkou takové polarizace osobnosti často hraje.

³⁰ Tamtéž. s. 144-150.

³¹ ROGULOVÁ, Jaroslava. K biografii Martina Rázusa In: FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. s. 180.

Dnešní historiografie už respektuje názor, že každá osobnost se průběžně formuje interakcí se svým okolím. Rekonstrukce charakteru člověka pod autorskou interpretací nám může pomoci při nahlédnutí do struktur současného bádání o daném protagonistovi. A to i v míře toho, co autor záměrně nepíše nebo čemu věnuje více či méně pozornosti.³² Změna narativní formy, kterou si teorie biografie procházela ve 20. století dává autorovi možnost vytvořit postavu hodnotnou jako nositele charakteristik určité sociální či politické skupiny. Tato individualizovaná forma prezentace dějin také utváří obraz, který není (nebo alespoň nemusí být) jednosměrně determinován nějakým zájmem. Zájem o konkrétní a subjektivní je upřednostněn před obecným, kde se lidský osud smazává do jediného pohledu na něj. Jak již bylo zmíněno výše, tak i míra subjektivity může mít rozhodující funkci při sledování aspektů protagonisty a autora.³³

Text životopisu by také měl se čtenářem trochu komplexněji pracovat na komunikační rovině předporozumění výběru protagonisty. Byl jeho život zajímavý jen jako množina faktů nebo reprezentuje nějaký názorový a politický pól? Důležitým aspektem je v této disciplíně zejména zodpovězení otázky, proč a čím je daná osobnost tak zajímavá, oblíbená,... Autorova stanovená hranice vnímání protagonisty je vyčleněná na jedné straně tím, co vše chce v biografii postihnout a na druhé straně tím, co už sahá za možnosti interpretace vybrané osobnosti – tedy otázky specificky dobové, kulturní, společenské a jiné. S trochou nadsázky tak můžeme uvažovat o takových vybraných protagonistech jako nositelích hodnot, které pak jejich biografie reinterpretuje ke čtenáři. Biografie je tak do jisté míry vnímána jako dekonstrukce osobnosti nebo dějinné doby, určená pro lineární komunikaci se čtenářem pomocí charakteru reprezentující takové hodnoty. S jistou mírou nadhledu ale nelze čtenáři předkládat dějinné či myšlenkové a jiné události protagonisty bez kritické komentující interpretace. Autorská intence komentovat souhrnné události se tak stává velmi důležitou, ale už z principu biografie je spíše zajímavější metoda *show*, nikoliv *tell*. A vice versa, právě tyto interpretace jsou z pohledu čtenářské interpretace klíčové k chápání protagonisty jako jedinečné osobnosti.³⁴

---

³² LENDEROVÁ, Milena. Historická biografie – proměny obrazu v kontextu doby. Příklad Z. Havlíčkové In: FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. s. 84-94.

³³ RÁKOSNÍK, Jakub. Tvůrce dějin, anebo zajatec historických okolností? In: BÁRTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia, 2017. s. 33-35.

³⁴ ŠTAIF, Jirí. Psaní biografie a autorská sebereflexe. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 1-6.

1.5 Místo biografie v komplexním zkoumání dějin

Pakliže nám teorie zkoumaného biografického žánru zavedla do chápání aspektů biografie přístup autorské intence a jejího vnímání zobrazované postavy, tato podkapitola má za cíl vysledovat obecnější tendence chápání biografie jako místa, kde se protíná život osobnosti i machinace velkých dějin. Tento průsečík, který nám biografie vytváří, nám pomáhá sledovat vývoj fenoménů, které jsou důležité zejména pro dějiny kulturní, společenské a obecně každodenní.³⁵ Vzhledem k odborné literatuře čerpám zejména z příkladů tématu společenských dějin, s trochou modifikace lze ale teze použít i do jiných podoborů historie.

Využití biografie jako příkladu sociálního, národního či kulturně-antropologického bádání, se v historiografii chápalo minimálně do druhé poloviny 20. století jako extrémní případ. Odůvodněním historiků této teze bylo to, že individuální záměr nemá společné koherentní vlastnosti s jakýmkoliv sociologickým průzkumem a zůstává tak otázkou psychologie. Stručně řečeno, jedinec netvoří společnost.³⁶ Zároveň ještě do této doby existoval tradiční diskurz, že biografie má být vnímána optikou národní hodnoty. Rozbití tohoto přístupu k přemýšlení o biografii přinesla druhá světová válka a nový zájem o zkoumání mikrohistorie.³⁷ Spolu s čtenářskou popularitou biografie ale začaly vznikat výzkumy, které předpokládaly, že protagonista biografie je tvořen zároveň i interakcí právě se společností a jejími formami.³⁸ Podle Václava Sixty tak nový způsob bádání otevřel dveře právě tématům otevřenějším dějinám každodennosti a společnosti. Tento fenomén měl velký vliv zejména na výběr protagonisty biografie spolu s výběrem jakéhosi dějinného rámce. „*Biografický výzkum tak pod vlivem nově pojímaných sociálních dějin přestal preferovat výlučně jen známé osobnosti, případně vyhledávat zapomenuté génie.*“³⁹ Důsledkem popularity tohoto netradičního druhu vědecké biografie se stal zvýšený zájem o témata feministická, etnicko-rasová a regionální.

V tomto případě tedy protagonista již nepředstavuje subjektivního nositele určitých vlastností definovaného profesním životopisem, ale spíše konkrétního jedince typického pro určitou skupinu.⁴⁰ „*Dobrá historická biografie by měla rovněž kombinovat chronologický*

---

³⁵ CAINE, Barbara. *Biography and History*. London: Palgrave Macmillan, 2010. s. 103-104.

³⁶ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Místo biografie v sociálních dějinách. In: *Studie k sociálním dějinám* 8, 2001, č. 1, s. 54-56.

³⁷ MARÉS, Antoine: Ako písať biografiu Edvarda Beneša? Medzi zvodmi hagiografie a hyperkritickým diskurzom In: FERENČUHOVÁ, Bohumila., LENDEROVÁ, Milena a kol. *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia 2012. s. 13-19.

³⁸ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Místo biografie v sociálních dějinách. In: *Studie k sociálním dějinám* 8, 2001, č. 1, s. 54-56.

³⁹ Tamtéž. s. 56.

⁴⁰ Tamtéž. s. 54-56.

přístup s problémovým a tematickým. Neměla by ale jen zasazovat svého protagonistu do „jeho“ doby, resp. vztahovat jeho životopis k tehdejšímu kulturním rámcům a sociálním souvislostem, nýbrž by se měla též snažit, aby nabízela svému čtenáři určitou představu o tom, v čem byl tento protagonista synem/dcerou své doby a v čem ji přesáhl.“⁴¹

Takové přístupy dopomohly k tomu, aby se v historiografii nacházely nové a praktičtější koncepty, jak uchopit protagonistu pomocí biografie. V případě, kdy se zajímáme i o jiné okolnosti, než subjektivní pohled do osobnosti, je možné vysledovat historické tendence určitých fenoménů i mimo tradiční rámec biografie. K tomuto způsobu lze dojít tak, že porušíme tradiční definici biografie a budeme se zabývat jednotlivými koncepty například po smrti daného protagonisty. Taková receptivní rekonstrukce nejen odpoví na otázku úseku dějin v životě jednotlivce, ale zároveň se bude zabývat o jeho působení v kulturně-sociálních směrech i po jeho smrti.⁴²

Výše zmíněné odstavce teorie biografie, které jsme zde zpracovali a interpretovali se snaží zachytit zejména takové jevy, které jsou pro soudobou historiografii v rozmezí životopisu aktuální a podnětné. Dalo by se s nadsázkou říci, že zkoumání biografie v nějakém dějinném či autorsko-narativním rámci by mohlo být (a je) součástí samostatného výzkumu. Spíše šlo o to představit současný pohled na možnosti biografie v kritickém zkoumání subžánrů historie.

1.6 Vývoj moderní české biografie až po současnost

Následující odstavce shrnují vývoj žánru *moderní* biografie od jejího vzniku až po současnou situaci životopisu v literární kultuře. Pojmem *moderní* v tomto případě chápeme zejména typ biografie, který začal postupně vznikat v 19. století. Přinesl zájem o jedinečnost a individualitu i osobností pro předchozí staletí méně zajímavých, možno říci i „obyčejnějších“. Projevy osvícenství v evropské kultuře také zapříčinily nějak se nekřížující přístup biografie s hagiografickými tendencemi, typickými pro staletí minulé. Do jisté míry se základní kámen pro tvorbu současné biografie vytváří právě spolu s obrozením české literatury a kultury.

1.6.1 Začátek vzniku moderní české biografie: 19. století

Podle historičky Lenky Řezníkové je rostoucí popularita biografie (post)osvícenské Evropy způsobena tím, že docházelo k velkým sociálním změnám a formování nové národní společnosti. Dalším důvodem bylo, že k rozvoji žánru přispěla alfabetizace občanů na všech

---

⁴¹ ŠTAIF, Jiří. Psaní biografie a autorská sebereflexe. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 2.

⁴² LENDEROVÁ, Milena. Historická biografie – proměny obrazu v kontextu doby. Příklad Z. Havlíčkové. In: FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. s. 85-90.

úrovních a spolu s tím i kompetence psát a literárně zprostředkovávat okolní svět.⁴³ Zároveň se jako důležitý fenomén dá později přičíst i hegelovská historizace myšlení v 19. století, která zapříčinila, že „(...) začala život člověka systematicky sestavovat do chronologicky uspořádaného koherentního celku, který má svůj začátek a konec, logiku, fáze, smysl a zejména předpokládá vývoj(...)“⁴⁴ Žánr biografie se také vymanil až v 19. století ze své náboženské a stavovské minulosti, kdy biografie byly psány většinou na vyžádání panovníka, šlechtice nebo kněžího. Autoři se tak mohli nově věnovat novým historickým osobnostem. Tento model „občanské biografie“, jak jej nazývá Řezníková, se stal obecně v nově se utvářející společnosti velmi populární. Dokonce i jako jeden z nástrojů tvorby reality nového diskurzu nejen pro historiografii, ale i pro kulturu jako takovou.⁴⁵

Na přelomu 19. a 20. století si biografie udržuje stálost relativně populární naučné prózy. I *Ottův slovník naučný* ji ve vlastním heslu označuje jako velmi čtenou.⁴⁶ Na druhou stranu už se ale potýká s prvními problémy ryze literární kritiky. Kupříkladu i Jiří Karásek ze Lvovic popisuje biografii jako problematický žánr z důvodu nepochopení rozdílu jeho přístupu kontrastu osobního a profesního života. Moderna, a nové století obecně, si už začínají klást otázku, zda je biografie žánr, který ještě dokáže vystihnout podstatné. Dobový diskurz měl za to, že biografie může mít hodnoty literární, ale pro svůj veskrze pozitivistický přístup, proti kterému se nové století pomalu začalo vyhrazovat, je to útvar, který je nevhodný pro autentické zobrazení dané osobnosti a její profese.⁴⁷ Novátorskou funkcí biografie na přelomu století bylo „zpřítomňování, připomínání a zvýznamňování nejen konkrétních osob, nýbrž i sociálních pozic, vzorců chování a společensky relevantních hodnot“.⁴⁸

1.6.2 Masovost, bulvarizace, beletrizace: 20. století

Ve 20. století nastává rozvoj biografie spolu s výše uvedenými fenomény a životopis stává se masovou četbou. Na jedné straně se profiluje vědecká monografie, která využívá nového přístupu psychologie a sociologie, na straně druhé je životopis tendenčně řazen zejména do oblasti zábavné literatury spojené s románovou biografií. Modernismus si vzal za své i nové naratologické a genologické přístupy, které si přebírají i nové biografie stávající se již

---

⁴³ ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjunktře žánru na prahu moderny. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 93-95.

⁴⁴ Tamtéž. s. 101.

⁴⁵ Tamtéž. s. 109-114.

⁴⁶ Biografie In: *Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*: J. Otto, Praha: 1891. díl 4., s. 79-80.

⁴⁷ ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjunktře žánru na prahu moderny. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 115-117.

⁴⁸ Tamtéž s. 94.

opravdovou „křížovatkou žánrů.“⁴⁹ Ruku v ruce s tímto jevem přichází i rozvoj historické vědy a archivnictví, který také do značné míry pomohl biografii dosáhnout svého nového postavení.⁵⁰

Zatímco popularita biografického žánru tak masivně rostla, lineárně s ní začala klesat její vědecká a faktografická hodnota. Zároveň se jednalo i o žánr, který si literatura ani věda nevzaly za svůj. Samotný akt psaní biografie byl dokonce pro akademickou obec v té době tak špatně vnímaný, že byl považován za žánr určený výhradně špatným historikům a spisovatelům levné fikce.⁵¹ Například v literárním poli Václav Černý a František Chudoba kritizují Františka Kožíka, tehdejšího matadora žánru po několik desítek let, za zbytečné fabulace a nepřesnost. Jejich kritika se ale obrací zpět ke kulturně-sociálnímu aspektu a zajímají se o důvod, proč jsou tyto biografie tak populární.⁵²

Na přelomu století se nachází tehdejší biografický diskurz v krizi. Socialistický režim upřednostňuje kolektivní sílu před jedincem. Kritika nového režimu se oficiálně distancovala velkého množství životopisů jako neatraktivního a do určité míry zbytečného čtiva.⁵³ Mnoho takových knih tak z principu ztrácí možnost se v tomto politickém prostředí vyprofilovat a platí to i pro biografické romány. Na druhou stranu ale vychází v průběhu konce 40. a 50. let k velikému rozvoji typu didaktické biografie. Tiskem tak jsou i poněkolkáté uvedeny životopisy Němcové, Tyla, Komenského a Jiráka, spolu s jasným ideově-stranickým komentářem o důležitosti daného protagonisty pro moderní socialistický stát.⁵⁴ V literárně-kritickém diskurzu je však biografie stále vnímána velmi negativně. Stejně jako za první republiky je odsuzována snaha zabavit masu za cenu laciných dramatických zápletek a spíše se kritika snaží najít východisko alespoň v gnozeologické a didaktické funkci literární biografie.⁵⁵

---

⁴⁹ TRÁVNÍČEK, Jiří. Nezničitelná. In: HARDY, Stephen., HORÁKOVÁ, Martina a kol. *Literární biografie jako křížovka žánrů*. Brno: Host, 2011. s. 9-14.

⁵⁰ MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 64.

⁵¹ ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjunkturu žánru na prahu moderny. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 95-96.

⁵² TRÁVNÍČEK, Jiří. Nezničitelná. In: HARDY, Stephen., HORÁKOVÁ, Martina a kol. *Literární biografie jako křížovka žánrů*. Brno: Host, 2011. s. 12-14.

⁵³ MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 65-66.

⁵⁴ V této dějinné fázi byla ale paradoxně silně propagována myšlenka tvořit biografie osobností s jednoznačným obsahem. Jedinečná postava, která se kvantitativně v púnorových životopisech objevuje nejvíce je Jan Amos Komenský. Obecně při studiu těchto životopisů lze dojít k závěru, že takové osobnosti byly líčeny jako na cestě ke bratrství a rovnosti lidu. A ačkoliv dobový záměr nebyl pro biografii nikterak příznivý, knižní životopisy si uchovaly svou popularitu a zábavnou funkci. Více viz.: MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 65-66.

⁵⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. Nezničitelná. In: HARDY, Stephen., HORÁKOVÁ, Martina a kol. *Literární biografie jako křížovka žánrů*. Brno: Host, 2011. s. 15-17

1.6.3 Postmoderna a nová biografie

S příchodem postmoderních postupů přelomu století se žánr biografie mění zejména v perspektivě protagonisty. Postmoderna svým způsobem odbourává důležitost velkých vyprávění a obecně v historiografii se soustřeďuje spíše na dějiny specifitějších oblastí.⁵⁶ Už se protagonistou nestává osobnost charakteristická pro koncept velkých dějin, nýbrž osobnost důležitá například pro sdělování určitého názoru. Životopis je v novém diskurzu aktivní složkou při tvorbě takových lidských životů, které obecně nemohly být vyslyšeny.

Důraz je také kladen na sociální a kulturní dějiny.⁵⁷ Zároveň je ale vidět návrat vědecké tendence v biografiích, které se znovu obrací k historické přesnosti a ověřeným faktům. Podle historiků Miroslava Bárty a Martina Kováře sleduje tento trend postmoderny v biografii dva nové způsoby zprostředkování informací: Za prvé můžeme pomocí vybraného protagonisty nahlížet na vývoj sociálních a ekonomických dějin. Zejména v zahraniční literatuře vzniká množství biografií osob dělnických profesí či menších živnostníků. Za druhé lze takto pracovat i v mezích jejich subjektivního vnímání a na těchto tezích sledovat další vývoj daného fenoménu.⁵⁸

Problematickou oblast tvořila potom zejména léta osmdesátá, ve kterých už bylo znatelné, že nová generace historiků chce psát spíše non-fiction biografie podložené vědeckými fakty. Zároveň ale dochází k určitému střetu dvou tendencí, protože biografie je stále v tehdejší literární diskurzu vnímána jako žánr, který spíše pravdu umělecky zpracovává a ohýbá pro dychtivost senzace.⁵⁹ Biografii se dostává více pozornosti i z řad odborné veřejnosti. Koncepty, které provázely pozdější vývoj životopisu vznikaly ale už dříve. Od 50. let 20. století se soustavně studují ego-dokumenty po vzoru nizozemského historika Jacquese Presslera. Vývoj nového zpracovávání pramenů spolu se sociálními výzkumy zapříčinily, že biografie získává nové možnosti jednak pro čerpání zdrojů a jednak i pro práci s nimi. Zejména důležitou se stávala otázka reintegrace marginálních skupin do vývoje dějepisectví.⁶⁰

---

⁵⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. Tvůrce dějin, anebo zajatec historických okolností? In: BÁRTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia, 2017. s. 33.

⁵⁷ Belezitovaná biografie. In: HARDY, Stephen., HORÁKOVÁ, Martina a kol. *Literární biografie jako křižovatka žánrů*. Brno: Host, 2011. s. 21.

⁵⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. Tvůrce dějin, anebo zajatec historických okolností? In: BÁRTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia, 2017. s. 33-34.

⁵⁹ MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 64.

⁶⁰ ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjektuře žánru na prahu moderny. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 95-97.

Zdejší komerční produkce memoárů zejména na začátku 90. let de facto odložila tradiční biografii do pozadí. Čtenáři volali po autenticitě a životech, které za minulého režimu neměli možnost poznat. Vznikala tak jedinečná možnost pro velké množství autorů, aby vydávali lacině masivní kvantum různých memoárů, deníků, autobiografií nebo narychlo vytvořených životopisů. Do dnešního dne se ale biografie vyrovnává s další vlnou bulvarizace. Objevuje se mnoho memoárů, autobiografií a životopisů herců, zpěváků, sportovců a dalších, které nedosahují kvalit současné komplexně zpracovávané biografie i když jejich čtenost je razantně vyšší.⁶¹ Opět se tedy rozevírají pomyslné nůžky mezi kvalitní vědeckou biografií a životopisnou prózou pro masové publikum, které čerpá z minimálního množství odborné literatury. I dnes ještě vycházejí popularizační biografie zpracovávané spíše uměleckou formou i když práce s prameny v těchto publikacích je nepochybně lepší než u podobných textů v minulosti.⁶²

---

⁶¹ FIALOVÁ, Alena. Biografický román v současné české literární kultuře. *CzechLit.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/biograficky-roman-v-soucasne-ceske-literature/>

⁶² MOCNÁ, Dagmar, KUPCOVÁ, Helena. Biografický román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 66-67.

2 VÁCLAV HAVEL V SOUČASNÉ HISTORIOGRAFII

2.1 Současné vydávání a stav biografii Václava Havla

Přemíra současných životopisů posledního československého a prvního českého prezidenta je znatelná.⁶³ Do dnešního dne stále vychází velké množství nových biografii Václava Havla, některé dokonce ještě jako překlady zahraničních textů. Jen do dnešního dne lze na našem knižním poli nalézt několik desítek takových textů. S příznakem k teoretické části této práce by bylo vhodné zodpovědět si otázku, proč je protagonista Václav Havel tak populární v současné biografice.

Na jedné straně za to může dost pravděpodobně důvod obecný: totiž že samotná biografie je stále populárním žánrem. Jedná se stále o důsledek toho, že zpracovávání životopisu otevírá možnost poznávání i málo poučeným laikům. Mimo téma vzpomeňme na okraj například na četné vydávání životopisů slavných (i zahraničních) herců či politiků v poslední době, na pultech mnoha knihkupců. Politické životopisy (což je kategorie, kde Václav Havel krutě dominuje) to mají v této situaci o to problematičtější, že jejich protagonisté jsou většinou známí (a tudíž i vyhledávaní) ve všech vrstvách společnosti. Jejich profesní i osobní život je zde dost často profilován mnohem znatelněji a ve více vrstvách.

Dalším důvodem je samostatná osobnost Václava Havla. Jedná se veskrze o člověka populárního i rozporuplného v obecně politicko-spoločenských kontextech. Do určité míry se můžeme domnívat, že je to zástupce celé generace narozených v meziválečném období. Tedy té generace, která zažila, vyjma mladých let, celé tragické dějiny druhé poloviny 20. století v Československu. U Havla dokonce v takové míře, že jeho osoba byla kulturním i společenským životem sledována už v 60. letech i v západním světě.⁶⁴ Zejména doba normalizační z něj vytvořila disidentského hrdinu, kterého Československo potřebovalo i po revoluci. Kladný pól v konstrukci jeho osobního i profesního života je právě v jeho osobě docela dobře znám⁶⁵, připomeňme velké množství textů, přednášek a pramenů, které k jeho životu i práci stále s pečlivou prací organizuje pražská Knihovna Václava Havla.⁶⁶

---

⁶³ Jen v dnešní době (tj. asi deset let po smrti Václava Havla) je možné najít na trhu desítky jeho životopisů. Jde dokonce o tak populární žánr, že probíhají i překladové práce na textech jiných než českých a vedou se diskusní spory o podrobném historiografickém zkoumání jeho života.

⁶⁴ JUST, Vladimír. Václav Havel: Zahradní slavnost. YouTube: *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy* [online]. [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=7pfLNc7n4rs>.

⁶⁵ Více o Václavu Havlovi jako typickému představiteli dynamické a cirkulační funkce biografie srov.: SIXTA, Václav. Žánr biografie a proměna chápání dějinnosti. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 13, 2018, č. 2.

⁶⁶ Srov.: *Knihovna Václava Havla* [online]. [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: www.vaclavhavel.cz.

Ruku v ruce je ale Havel jako konstrukční postava v biografii příznakový i z toho hlediska, že jeho osobní život se dočkal masivní bulvarizace zejména z řad médií. To je obecně problém, který společensky postihuje zejména politiky.⁶⁷ Potažmo v míře Václava Havla jako disidenta je tato situace ještě složitější, protože u nich se společnou většinou silně polarizuje ke kladným či záporným vlastnostem a lidé si tuto kategorii spojují obecně s politickými vězni a disidenty. Stále se jedná o osobnost, která je postihnuteľná z mnoha úhlů i profesně. Jeho životopisy se můžou věnovat dráze ryze politické, rodinné, dramatické či esejistické. Havel jako společensky vnímaný dobový hrdina netíhne ani tak k rehabilitačním aspektům v životopisech, jako spíše k ukotvení jeho života v interpretacích dějin, literatury i filozofie. A každá z těchto rolí v jeho životě hraje své důležité místo. Václav Havel také přinesl některé vlastnosti, které v polistopadové politické kultuře chyběly. Mnoho svědků režimu si ho pamatuje jako symbol změny a nové demokracie, podobně jakým je Tomáš Garrigue Masaryk v roce 1918. Havlova morální otázka je tak důležitá zejména v letech jeho prezidentské funkce, kdy společnost očekávala nové etické hodnoty politiky, které mohl Havel jen těžko splňovat.⁶⁸

Zároveň můžeme na příkladu Václava Havla vidět, jak se formuje naše kulturní vzpomínání. Minimálně v několika jeho životopisech lze najít vzájemné pasáže, která jsou perem jiného autora interpretována pokaždé stejně. Jedná se tak zejména o vykreslení jeho budoucí dráhy v buržoazní rodině nebo první setkání s Ivanem M. Jirousem. Tyto „kanonické“⁶⁹ pasáže se objevují vždy zejména v oblastech, ve kterých máme Havla zapamatovaného jako tradičního hrdinu. Také lze vysledovat zřejmé interpretace *kanonických* pramenů důležitých pro Havlův život. Zejména *Dálkový výslech* (1986), rozhovor s Karlem Hvižďalou, je použit jako nejbohatší pramen snad ve všech Havlových biografiích. Havel se ale naopak stává problematickým zejména v době po roce 1989, kde většina biografií „*po sametové revoluci výrazně zrychlí tok vyprávění a zpomalí děj: ubude událostí a historek a přibude obecných popisů a odboček.*“⁷⁰

---

⁶⁷ Dodejme zároveň, že už ani prezident Havel objektivně vzato moc nezvládal mediální komunikaci a v posledních letech prezidentské funkce se jí spíše snažil vyhýbat. Tím do jisté míry vytvářel časté turbulence o jeho názorech na specifické problémy a podobně.

⁶⁸ „Havla si umíme cenit až po prezidentech, podle kterých jsme všichni pitomci,“ říká historička. *Wave.rozhlas.cz* [online]. 2019 [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/havla-si-umime-cenit-az-po-prezidentech-podle-kterych-jsme-vsichni-pitomci-rika-8111756>.

⁶⁹ SIXTA, Václav. Další popularizační životopis Václava Havla, tentokrát pro Američany. *A2larm.cz* [online]. 1. 7. 2020 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/07/dalsi-popularizacni-zivotopis-vaclava-havla-tentokrat-pro-americiany/>.

⁷⁰ Tamtéž.

Z hlediska stylově-sémantického lze podle Václava Sixty určité Havlovy životopisy rozdělovat na konstrukční rámce zápletek veskrze respektujících *Anatomii kritiky*⁷¹ Northopa Fryeho. Tyto rámce nejsou konečné a definitivní, ale spíše představují rozvržení narativu Havlových životopisů do určitých kategorií. Jedná se o zápletky typu *romance*, *tragédie*, *ironie* a *komedie*. V tomto rozvržení zkoumá Sixta životopisy tak, že představuje svou tezi Fryeových zápletek na bázi synekdochy. Tedy, že celek je vysvětlen určitou částí. Nijak se v Sixtově práci neobjevuje genologické či obecně narativní specifikum rozboru literárního textu. Potažmo jen z pohledu konstrukce zápletek vyzkoumal, že postava Václava Havla tíhne ve svých životopisech většinou k záplectce typu ironie a komedie. Zároveň poukazuje na to, že Havlovy životopisy jsou velmi kontrastní v optice pojednání o času historickém a životopisném (tj. času, který je představován čtenáři). Většina textu v biografích se věnuje hlavně letům sedmdesátým, naopak je zajímavé, že jeho léta prezidentská, spolu s těmi po roce 2000, nejsou v životopisech nijak zvlášť studována a stávají se suchým výčtem fakt. Dále také v textech životopisů lze vysledovat častou analogičnost textů. Ta se nabízí zejména v připodobněním Havla s určitými hrdiny své doby. Nutno podotknout, že analogie jsou velmi přikreslené a přivlastňují si je zejména texty zahraničních autorů či popularizačních životopisů. Potažmo bývá například přirovnáván k T. G. Masarykovi, Mojžíšovi nebo Karlu IV.⁷²

Podle historika a sociologa Miloše Havelky je důvod nekonzistentnosti vyprávění o Václavovi Havlovi zejména „*víc dimenzionalita jeho osobnosti*“.⁷³ Havel se těžko uchopuje, protože je potřeba pracovat s různými formami pramenů i textů napsaných Havlem. Je potřeba vytyčit hranice přechodu od disidentu k devadesátým letům nebo také komplexně studovat dokumenty týkající se Charty 77. Zatímco někteří autoři se drží velmi angažovaného až romantizujícího a hagiografického psaní, jiní si drží spíše kritický odstup doplněný o velký počet archivních dokumentů a rozhovorů. Také se pak zaměřují spíše na politiku. U jiných hrají svou roli i divadelní hry v kontextu jakési Havlovy autenticity v nich. Zejména problematika je podle Havelky otázka zejména Havla prezidenta a jeho směřování. Zde mnoho současných biografii opomíjí možnost rozvinout například jeho obecné politické názory. Většina textů se utápí v archivech havlovských faktů, ale nijak komplexněji je nevyužívá.⁷⁴ Velmi časté téma těchto životopisů je také vztahování se k sociální minulosti, respektive jejího vnímání. V tomto

---

⁷¹ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky*. Brno: Host, 2003.

⁷² SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie - Otázky – Problémy* 8, 2016, č. 1, s. 163-164.

⁷³ HAVELKA, Miloš. Úspěchy a neúspěchy v nejednoznačných konstelacích: pět biografii Václava Havla. In: *Soudobé dějiny* 22, 2003, č. 3-4, s. 475.

⁷⁴ Tamtéž. s. 488-489.

konceptu kolektivní paměti Václav Havel reprezentuje určitý znak zlomu, kdy minulost byla zhodnocena, ale budoucnost ještě nenaplánována. Většina autorů Havlových životopisů se tak nějakým způsobem vymezuje k využití této osobnosti jako interpretačního hlediska k situacím v letech 1989-1992. A v sociálních měřítkách také zobrazují tyto životopisy určité fenomény přechodu nové společnosti.⁷⁵

Jak je tedy vidět, současná historiografie v mezích životopisů Václava Havla je téma relativně bohaté. Lze sledovat nejen žánrové aspekty dostupných pramenů a jejich kritické interpretace, ale také jejich rozvržení v rovině narativního komentáře k osobnímu i profesnímu životu Václava Havla. Jeho biografie se většinou potýkají s otázkou dimenzí jeho osobnosti a jejím zpracováním v jeho roli politika, dramatika i disidenta. Důležité je i směřování k obecným teoriím o kulturní a společenské paměti, pro kterou Havel symbolizuje zrod demokracie, ale zároveň i úpadek politické etiky ke konci devadesátých let.

2.2 Výběr životopisů pro analytickou část práce

Pro praktickou část zkoumání této práce jsem si vybral dohromady čtyři životopisy. Každý z nich se stal v době vydání velmi populárním textem a zároveň každý z nich přistupuje k fenoménu Václava Havla osobitým způsobem. V úvodu práce již bylo naznačeno, že jádrem mého výzkumu má být právě zobrazení protagonisty Václava Havla jakožto vytvořené literární postavy v textu. Ve čtyřech biografiích, které budou podléhat výzkumu, byla kvalifikace výběru daná právě zejména přístupem k vytvoření určitého typu takové postavy a zejména i možnostem autora k narativnímu specifiku biografie.

Ponejprve se zastavíme u životopisu Edy Kriseové, jejíž *Václav Havel* (1991, 2014)⁷⁶ vyšel u nás již dvakrát, a to s podtitulem jediného autorizovaného životopisu. Obě vydání vychází ze stejného textu, přičemž novější přidává kapitolu, kde autorka shrnuje svou dosavadní práci a recepci prvního vydání životopisu. Tento text byl minimálně kritikou i širokou veřejností považován za až hagiografickou práci⁷⁷ a pro svou angažovanost je vhodným adeptem ke zkoumání Havla jako postavy romantického a idealizovaného typu.

---

⁷⁵ SIXTA, Václav. Žánr biografie a proměna chápání dějinnosti. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 13, 2018, č. 2, s. 262-264.

⁷⁶ KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel: Životopis*. Brno: Atlantis, 1991. a KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel: Jediný autorizovaný životopis*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2014.

⁷⁷ SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie - Otázky – Problémy* 8, 2016, č. 1, s. 169.

Druhý životopis, kterému se chci věnovat, je z autorského pera novináře Daniela Kaisera⁷⁸. Je to u nás největší práce o Václavu Havlovi z hlediska počtu stránek a kvantity zdrojů. Z tohoto důvodu vyšel ve dvou na sebe navazujících svazcích. Nejprve se věnuje letem 1936-1989 s podtitulem *Disident* (2009), poté 1989-2011 s podtitulem *Prezident* (2014). Daniel Kaiser, jakožto bývalý novinář pro BBC a současně pro deník Echo24, pracuje velmi systematicky a snaží se Havla vyprofilovat zejména na rovině politické.⁷⁹ Kaiser je také v životopisu velmi kritický, věnuje mnoho kapitol zejména dějinnému profilu prezidenta; naopak se straní Havlovy dramatické či esejistické dráhy. Zaobírá se také často mapováním společenské a politické situace každé dekády v Havlově životě.

Třetím textem je bestseller mezi Havlovými životopisy a biografie, kterou si Michael Žantovský⁸⁰ vydal nejprve v anglickém originálu. Poté v roce 2014 došlo k jejímu překladu do češtiny a vydání v nakladatelství Argo. Michael Žantovský pracoval několik let jako poradce po boku Václava Havla a přistupuje tak i při psaní této biografie. Opírá se o velké množství ego-dokumentů, formě osobního přístupu a vlastních zkušeností s prací pro Václava Havla. Zároveň se velká část textu věnuje i jeho dramátům a interpretacím v rámci Havlovy esejisticko-filozofické dráhy.

Čtvrtým a posledním životopisem, který ve své práci zohledním je text Johna Keana z roku 1999, pojmenovaný *Václav Havel. A Political Tragedy In Six Acts*. V této práci však budu pracovat s jeho českým překladem také z tohoto roku.⁸¹ Na Keanově biografii je zajímavé to, že chápe Havla jako postavu disidenta z pohledu civilizace západního typu, která neměla s takovým fenoménem mnoho inherentních zkušeností. Zároveň také pracuje se svojí postavou jakožto loutkou vlastního absurdního dramatu, které končí ne jinak než tragicky. Obecně tragičnost osudu Václava Havla v pojetí této biografie je velmi zajímavé téma, které pracuje s určitými neopomenutelnými narativními strukturami.

Pro pestřejší sledování tohoto výzkumu by bylo možné sledovat i další Havlovy životopisy, které jsem do výběru záměrně nezahrnul. Za zmínku by určitě stála známá biografie z pera Martina C. Putny *Duchovní portrét Václava Havla*⁸², která si pohrává s komediální až

---

⁷⁸ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Litomyšl: Paseka, 2009. a KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Litomyšl: Paseka, 2009.

⁷⁹ Mimo jiné se ani Daniel Kaiser netají ani tím, že se nejedná o popis Havla jako osoby, ale opravdu spíše o jeho politický životopis.

⁸⁰ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014.

⁸¹ KEAN, J. *Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha: Volvox Globator, 1999.

⁸² PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011.

ironickou složkou Havlova působení. Zároveň se ale, jak je patrné z názvu, věnuje zejména povahové a psychologické struktuře, kdy Havel představoval pro 20. století významný intelektuální pól. Putna se v této biografii nevěnuje ani tak jemu, ale „duchovnosti“, kterou pro něj, kulturu a dějiny Havel představuje. Specifikum pak představují kapitoly, zdali byl Václav Havel nějak nábožensky aktivní a podobně. Z těchto důvodů jsem se rozhodl životopis do komparovaných nezařadit, protože je evidentní, že jeho téma je z biografického principu posunuto spíše jiným směrem.

Za velmi specifický je možné považovat životopis *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*⁸³ historika Jiřího Suka. Ten jsem původně zamýšlel přiřadit ke zkoumaným životopisům, avšak do výběru se nedostal, stejně jako text Martina C. Putny, z jistých důvodů. Sukův text se totiž de facto nedá považovat za životopis. Za prvé se věnuje jen letům 1975-1989, tedy absentuje některé aspekty vybraných textů jiných, a nevěnuje se například šedesátým létům nebo politickému stavu po roce 1989.⁸⁴ Zároveň ale neslouží jako zdroj epistemologického poznání Havla, ale spíše jeho vnějšího okolí a politiky disentu obecně. Záběr situací v Sukově biografii je, podobně jako např. u Daniela Kaisera, velmi politicky orientovaný, ale v Sukově případě sledujeme spíše politický vývoj dané doby než konkrétní osoby. Sledovány jsou hlavně postavy kolem Václava Havla a jejich politická identita. Zároveň i Miloš Havelka ve svém výzkumu uznává, že se jedná o text do biografického žánru těžko zařaditelný: „Pro své analytické intence totiž není biografii srovnatelnou s ostatními tituly, ale pronikavou historicko-politickou studií určitého vývoje. [...] Na Havlově jednání a rozhodování Jiří Suk ukazuje obecnější, sdílená i navzájem odlišná stanoviska aktérů oné doby, dynamiku politického dění a základní otázky tehdejší doby vůbec.“⁸⁵

Také by bylo možné věnovat se mnoha popularizačním i jiným odborným biografickým – dohromady jich u nás vyšlo za poslední dekádu několik.⁸⁶ Tato uvedená zkoumání ve své bakalářské práci vynechám. Stejně jako jsem vynechal komparaci Sukova a Putnova životopisu, není v intencích a cílech mé bakalářské práce v praktické části zkoumat všechny Havlovy životopisy. Spíše však takové, jejichž autoři vytvářejí očím čtenáře určitou typizaci postavy Václava Havla a s ním dotvářejí i syžetovou zápletku. Zkoumání jiných než čtyř výše uvedených textů by stálo za samostatné vědecké zpracování. Například nejnovější přeložená

---

⁸³ SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*. V Praze: Paseka, 2013.

⁸⁴ V tomto případě mimo poslední kapitolu, která zasahuje asi do poloviny devadesátých let 20. století.

⁸⁵ HAVELKA, Miloš. Úspěchy a neúspěchy v nejednoznačných konstelacích: pět biografii Václava Havla. In: *Soudobé dějiny* 22, 2003, č. 3-4, s. 493.

⁸⁶ Zde uvádím například EMMERT, František. *Václav Havel: 1936-2011*. Praha: Computer Press, 2012. nebo KACZOROWSKI, Aleksander. *Havel: Pomsta bezmocných*. Praha: XYZ, 2021.

biografie Aleksandra Kaczorowského se věnuje tématu historicky ještě neuchopenému, totiž vývoji vnímání Václava Havla v Polsku. Stejně tak jako například jiné biografie budou předkládat čtenáři do už tak složitého historiografického problému zpracování nových interpretací komplexního života prvního českého prezidenta. Přístupů a možností je relativně hodně: velké množství důležitých osob v Havlově životě, jeho dramatická a esejistická tvorba, vztah k okolí disidentu a podobně.

3 ŽIVOTOPISY VÁCLAVA HAVLA – GENOLOGICKÁ A NARATOLOGICKÁ ANALÝZA

3.1 Popis metodologie

V následující části své práci bych se rád věnoval již kompletním vyzkoumaným výsledkům v zásadě metodologie své analýzy. Při tomto svém zkoumání bych na úvod rád připomněl, že cílem práce je již v úvodu avizovaná vytvořená typologie osobností Václava Havla, veskrze vycházející z pojetí jeho postavy v konkrétních biografiích. Při tomto úkolu tak nelze opomenout zkoumání jednotlivých životopisů individuálně. Nabízí se ale otázka zkoumání Havlových životopisů v kolektivní rovině. Tedy toho, co vše mají společné, čemu věnují podobnou pozornost, co a jak společně interpretují a podobně.

Domnívám se, že je důležité věnovat pozornost nejen tematickým a žánrovým odlišnostem, nýbrž i tomu, jak spolu zdánlivě texty přímo či nepřímo v tomto ohledu kolektivně souvisí. A v této spojitosti také nelze opomenout fakt, že vybrané biografie se do určité míry navzájem citují a novější texty vytvářejí reference ke starším. V závislosti na těchto vztazích se zdá otázka komplexního porovnávání i v mezích textů podle mě nespornou, pokud zde mám postihnout alespoň částečnou koherentní analýzu všech čtyř životopisů.

V přístupu k bázi textů, kterou chci sledovat, jsem si vybral zejména dva přístupy, které budu při zkoumání využívat. Prvním je analýza genologická, tedy taková, která akcentuje zejména žánrová hlediska textu. Základním stavebním prvkem genologie je *žánr*; jeho určení čtenáři pomáhá lépe se orientovat nejen v textu samotném, nýbrž i v textech spolu nesouvisejících s podobnými určujícími znaky, které jsou pro daný žánr typické.⁸⁷ Z hlediska optiky přiblížení žánru udává Pavel Šidák ve své genologické monografii tři stavební roviny: *literární druh, literární žánr a žánrová varianta*.⁸⁸ Pakliže přijdeme k mé praxi, kdy jsou mnou zkoumané texty triviálně rozdělitelné pod roviny naučné prózy a biografie, třetí rovina, tj. *žánrová varianta*, je jako taková jediná, kterou má smysl zkoumat. Do této roviny patří podle

---

⁸⁷ Zde dodávám, že se záměrně vyhýbám přesnému vymezení pojmu *žánr*. Pro účely této bakalářské práce se mi zdálo zbytečné zabývat se Šidákovou dvojí teorií tohoto vymezení: tedy teorií buď nominalistickou, nebo realistickou. Přínos tohoto zkoumání pro mé téma se mi přijde příliš teoretický a obecný, ačkoliv ho zmiňuji alespoň v této poznámce. Srov: ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013.

⁸⁸ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. s. 15.

Šidáka veškeré mezižánrové ambivalence, které se nedají pokrývat jednotně a jsou individuální pro jednotlivé texty.⁸⁹

V tomto případě se jedná zejména o vnější a okrajové struktury, které si biografie v textu nese. Tedy to, jak se orientuje v případě použití primárních zdrojů, či do jaké míry je využívá ke kontrastům s Havlovými ego-dokumenty a rozhovory s ním. Zároveň ale také to, jakým žánrem působí celý text na případného čtenáře. Jestli se jedná spíše o rozmluvené pojednání nebo výčet faktů. Tyto a jiné způsoby zkoumání mají své místo v genologické analýze vybraných textů.

Další aspekt zkoumání je analýza narativní, tedy analýza aktu vyprávění. V tomto případě pracujeme zase s vnitřní stavbou textu. Na rozdíl od genologie se narativní struktury nezabývají ani tak tím, *co* se říká, jako spíše *jakým způsobem* je nám to předkládáno v textu. Vypravěč textu má konstrukční a kontrolní zásluhu nad tím, jakou *frekvencí* a *pořádkem*⁹⁰, případně také *rychlostí* a *způsobem*⁹¹ je nám obsah předkládán. Tyto teoretické Genetovy a Chapmanovy kategorie, které zde uvádím, jsou základem současné naratologické vědy a lze je také v širším smyslu využít i na texty neumělecké, jako v mém případě. Posílen bude v mém zkoumání zejména zájem o složku konstrukční a interpretační a jejich celkového poměru. Odůvodňuji tím, že právě tyto složky jsou v mezích biografie a její narace nejpodstatnější. Vzhledem k teoretické části mé práce byly také už relevantně zpracovány tak, abych se o ně ve výzkumu mohl opřít. Zároveň se v historii biografie až do současnosti jejich poměr (či snad lépe nepoměr) měnil dost často a jedná se o vypravěčské kategorie, kterým biografie poskytuje nejvíce prostoru.⁹²

3.2 Eda Kriseová – *Václav Havel: životopis (1991, 2014)*⁹³

Biografie Edy Kriseové je ze všech zde zkoumaných textů nejméně početná na kvantitu faktografických údajů. Z tohoto důvodu pravděpodobně také autorka volí relativně uvolněnou kompozici Havlova života, která ve skrze lineárním řetězovitou kompozicí ukazuje osobnost v nějaké jeho životní situaci. Tyto kapitoly jsou málokdy nějak úžeji spojené a v podstatě se

---

⁸⁹ Tamtéž. s. 18-19.

⁹⁰ Srov.: GENETTE, Gérard. *Fikce a vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007.

⁹¹ Srov.: CHATMAN, Seymour. *Příběh a diskurs: Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008.

⁹² CAINE, Barbara. *Biography and History*. London: Palgrave Macmillan, 2010. s. 84-103

⁹³ Protože biografie Edy Kriseové vyšla jako jediná ze zastoupených u nás ve dvou vydáních, budu systematicky pracovat jen s tím druhým z roku 2014. Pro účely této práce však dodávám, že na rozdíl od prvního vydání prošlo druhé lehčí editační úpravou, která se ale na novém vydání výrazně nepodepsala. Zároveň má novější biografie také přidanou kapitolu navíc reflektující kritickou recepci prvního vydání a autorčiny snahy o alespoň částečnou rehabilitaci svého textu v mezích literatury.

jedná o několik desítek velmi krátkých příběhů s hlavní postavou Václava Havla. Obecně celek textu působí velmi koherentně a drží si Havlovu individualizaci ve stěžejních situacích. Čtenáři se tak dostává poznat Havla ve všech momentech, které jsou pro jeho vývoj profesní osobnosti klíčové. Pozornost je ze začátku životopisu věnována zejména tematice osobních Havlových zážitků. S přelomem šedesátých let se Kriseová více pouští do obecné politicko-historické roviny, která se ale stále pojí s Havlovým osobním životem a jeho „*theatrem mundi*“⁹⁴. Do jisté míry tak je ze začátku Havlova života věnována pozornost nejprve dětství, prvním čtenářským zážitkům či setkání s Olgou Šplíchalovou (později Havlovou). Pomyslnou dělicí čarou pro tento životopis je kapitola *Tvářisté a Tvář*, která se již zabývá obecně kulturním životem. Později například kapitola *Přijely tanky*, která de facto vytváří v životopise postavu disidentského hrdiny. Autorka v kompozici ale zdůrazňuje i některé Havlovy klíčové texty v kontrastu s jeho tehdejší životní situací. To se děje zejména v kapitolách *Dopisy Olze*, *Několik vět* či úplně ze začátku *První tištěný text, první veřejné vystoupení*.

Nedílnou součástí historických pramenů tohoto životopisu se stávají četné rozhovory s osobnostmi, které měl Václav Havel možnost poznat. Případně se některé části biografie věnují jen takovým osobnostem. To se týká zejména blízké rodiny a přátel, nejčastěji Olgy Havlové či Pavla Kohouta. Z hlediska autorské intence je ale až s podivem, s jak přesnou transkripcí Kriseová pracuje. Použité výňatky dost často směřují k jakési přiznané autorské fabulaci. Tento způsob velmi detailního opisu rozhovoru je zároveň „ředěn“ až přehnanými detaily, které v kompozičním použití vytváří, dalo by se říct, románový narativ. Obecně je vyprávění v životopisu podáno velmi subjektivním stylem, který široce zasahuje zejména autorský náhled na kladné vlastnosti Václava Havla. V některých situacích se její subjektivní vyprávěcí postup snaží navodit jakousi iluzi a obraznost celé pasáže:

„V dětství Václav moc rád kreslil a maloval. Škoda, že tahle knížka není barevná, některé obrázky se zachovaly. Když byli Václav a Ivan malí, maloval je na Havlově malíř Milén. Vašek s ním rád vedl odborné řeči: ‚Jaké to máš tužky?‘ ptal se. ‚Já mám taky takové, anebo aspoň podobné. A to je hezký papír.‘“⁹⁵

„Ona je první, kdo čte jeho rukopisy. Ona s ním staví plot. Když jednou Václav zabloudil na Hrádečku v lese, chodil sem a tam a volal: ‚Olgo!‘“⁹⁶

---

⁹⁴ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: jediný autorizovaný životopis*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2014. s. 341.

⁹⁵ Tamtéž. s. 139.

⁹⁶ Tamtéž. s. 29.

Některé části působí i značně synekdochicky. Například v kapitole *Kafka, Ionesco, Beckett*, věnované Havlovým literárním favoritům, se nám jednak Kriseová snaží nastínit Havlovu upřímnou lásku ke knihám, tak i jeho vysoké filozofické kvality. Z kompozice je tak i na první pohled je jasné, že největším problémem textu zůstává schizma, které se na jedné straně soustředí na vývoj Havlovy profesní dráhy, tak na druhé sleduje psychologii osobnosti. A právě na Havlově lidské stránce staví tvorbu jeho idealizace pro jeho profesní kariéru. Havel je ale dokonce v této biografii tak idealizovaná postava, že si v očích autorky poradí i na vojně, kde si osvojí nový způsob života a není tomu jinak, než že „vojna v dýlce dvou let udělá z pubertáka [v tomto případě myšleno V. H.] chlapa.“⁹⁷. Zároveň si i v této situaci, která jeho umělecká zálibě moc nepřeje, najde místo dramatického hrdiny, který baví svými prvními hrami všechny své vojenské přátele a otevírá si tak cestu budoucího divadelníka. Klasifikace životopisu přiřazuje až hagiografické tendence připomínající spíše „biografickou romanci“⁹⁸. Mimo kladné vykreslení Havlova ducha a prozíravosti spěje zejména v závěrečné fázi k otázkám morálním, tak důležitým pro Havlovo nové ustanovování ve společnosti. V této fázi biografie je dost ostře načrtnutý spor Václava Havla jako morální figury nového ideálu oproti pragmatickým a nicneříkajícím ekonomickým reformám Václava Klause, který zde tak tvoří jakýsi Havlův protipól. Celá tato situace se v osobě autorky stává řešitelnou favorizací Václava Havla a neutuchající podporou jeho jako ideálu nové politiky, která má jako jediná možnost odsunout se od normalizačních dob.

Zároveň se životopis v určitých ohledech tváří jako panoptikum postav, které čerstvě obrozená republika neměla za minulého režimu moc šanci detailněji poznat. To je samozřejmě přiznaná kompoziční taktika i ze strany autorky, která velmi čerstvě po sametové revoluci tvořila první vydání spíše na objednávku svých přátel disidentů, nevyjímaje Václava Havla (proto také je to jediný jeho autorizovaný životopis). Nežřídka se tak setkáváme s představením postav Jana Grossmanna, Jana Lopatky či Ivana M. Jirouse, spolu s opět možností dialogického přepisu jejich vlastních slov do dané situace Havlova života. Černobílé vidění, které Kriseová se dost ostře vyhrocuje proti jakémukoliv jinému konstruktivnímu vidění situace. Její normalizace má buď hrdiny, kteří mají být spolu s Havlem stavěni na morální piedestal, nebo zamračené zločince v šedých oblecích, které porevoluční společnost musí odsoudit. Právě ti jsou po celou dobu životopisu ukazováni jako absurdní nesmysl, který nemá možnost vydržet

---

⁹⁷ Tamtéž. s. 39. Zde přepis z rozhovoru autorky s Pavlem Landovským.

⁹⁸ HAVELKA, Miloš. Úspěchy a neúspěchy v nejednoznačných konstelacích: pět biografii Václava Havla. In: *Soudobé dějiny* 22, 2003, č. 3-4, s. 482.

déle než do konce osmdesátých let. Zejména je potom již blížící se jistý pád režimu zdůrazňován zejména v kapitolách Havlova pobytu ve věznicích.

Ve zpětné vzpomínkové kultuře její biografie brána jako velmi tendenční intelektuální romance. Nepřímo se k tomuto textu vyjadřovali ve svých biografiích i Daniel Kaiser a Martin C. Putna.⁹⁹ Spíše než relevantní komplexní životopis Kriseová lépe vytvořila dokument mapující vnímání Havla v rané postkomunistické éře. I spolu s nadějemi pro jeho první funkční období.

3.3 Daniel Kaiser – *Disident: Václav Havel 1936-1989* (2009), *Prezident: Václav Havel 1990-2003* (2013)

Dvoudílný životopis Daniela Kaisera představuje v Havlových biografiích zejména typického představitele životopisu politického. Kaiser se až do mikroskopické přesnosti věnuje zejména tématům, které postavu Václava Havla formují zevnějšku. Mnoho kapitol, zejména v druhém díle, je tak věnováno vnitřním politickým problémům porevolučního Československa, které Havel musel řešit. V Kaiserově biografii je znatelná určitá skepse v chápání Havla v obou jeho politických rolích. Svým způsobem milníky, které autor podává čtenáři, jako stěžejní body hrdinova života, jsou konstruovány velmi kriticky a se snahou o objektivitu. Kaiser se ale na druhou stranu zejména v době druhé poloviny devadesátých let nebojí na Havlovo prezidentství nazírat jednostrannou optikou, favorizující spíše politický tábor v čele s Václavem Klausem. Zároveň určité části jeho životopisu analogizují Havlovy prohry v osobním životě s prohrami profesními. Mimo jiné se to tak stává zejména v době raných osmdesátých let a poté nejzřetelněji při zvolení Miloše Zemana do role premiéra a následném provalení problémů ODS, které se staly v první polovině devadesátých let.

Kompozičně se oba díly věnují, jak již bylo naznačeno, spíše politickým okolnostem než zabýváním se osobností Václava Havla na jiné než politicko-profesní roli. V tomto úhlu zdá se, že Kaiser příliš nepochopil právě jiné aspekty Havlova života. Vyjma jeho dramatické a esejistické dráhy, se Kaiser dostává do úzkých zejména v době šedesátých let, kdy chybí jakékoliv kulturní vhledy do Havlova tehdejšího života. Zároveň je jen velmi letmo nastíněno Havlovo sejetí s lidmi jako je Jan Grossmann či Jan Lopatka a mimo několik neinterpretovaných faktů se právě tato část v prvním díle biografie stává spíše jen jakousi vyplní mezi raným dětstvím a poté disidentstvím v době normalizace.¹⁰⁰ Chybí i některé kapitoly

---

⁹⁹ Srov.: KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2013. a PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011.

¹⁰⁰ Logicky se v šedesátých letech Danielu Kaiserovi ještě nedostává politiky, kterou by jeho biografie mohla řešit.

shrnující zejména recepci a důležitost některých Havlových her.¹⁰¹ Jednotlivé části biografie se obecně nesoustředí ani tak na koherentní celky, jako spíše na určitá období a fáze Václava Havla, o kterých už alespoň autor od čtenáře předpokládá nějaké předporozumění. Dostává se tak Havlova zobrazení ve fázi politických procesů ohraničených několika lety. Jedinou výjimku z tohoto pravidla tvoří kapitola *Charta (1976-1977)*, kdy těmto rokům Kaiser dává největší prostor v případě disidentských příprav dokumentu, spolu se zaobíráním se o různé historické postavy, kterým se naskytla možnost Chartu 77 připravovat. Až přílišně velká pozornost je ale, jak již bylo zmíněno, věnována Havlovu profesnímu životu v letech 1996-2003, kdy je Kaiserovým kritickým okem podřízeno velké množství rozhodnutí prezidenta.

Autor ve svém životopise také cituje z velkého množství pramenů, z nichž k některým chybí jakýkoliv relevantnější komentář. Z těch nejméně známých písemností je pak citováno zejména v druhém díle, kdy Kaiser využívá i různé formy Havlových osobních poznámek, zápisů ze schůzí a podobně. V míře relevantnosti pramenů tak Kaiser představuje zajímavý protipól oproti např. spíše rozhovorovým svědectvím v případě Edy Kriseové. Nezřídka tak seznamuje čtenáře s politickými osobnostmi představujícími důležitou část Havlovy profese, které ale, ač jsou detailněji probrané, nedávají čtenáři de facto nic víc než množství suchých předložených faktů.

Do jisté míry v tomto případě také využívá tyto prameny k určitým situacím, na kterých demonstruje jakýsi společensky-historický diskurz. Například když kritizuje Českou televizi za to, že dovolila Havlovi, aby se u ní přimluvil a prosil za odpuštění kritiky jeho politických dovedností.¹⁰² Kritikou si ale neprochází jen Havel, nýbrž i jeho blízký okruh disidentů, zejména poté opět v druhé polovině devadesátých let. Kupříkladu Havlovi poradce nazývá „partičkou“¹⁰³ a jejich práci dost kritizuje. Dále je také v jeho textu zajímavé, že se cíleně nevěnuje mezinárodním tématům. Většina Havlových otázek se týká ryze českých a slovenských problémů, vnitřně uzavřených do vlastní historie. Nikterak bohužel není komentována situace Československa v rámci mezinárodních vztahů mimo Evropu, například v USA. O to více tato absence zamrzí, když se čtenář nemá možnost dočíst nic ani o zahraničních postavách a jejich vlivu na Havlovu politiku, ačkoliv se jedná o *politický* životopis.

---

¹⁰¹ Např. absence jakéhokoliv shrnutí kritiky trilogie postavy Vaňka, příp. také hry Žebrácká opera.

¹⁰² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2013. s. 13.

¹⁰³ Tamtéž. s. 24.

Otevřena je do jisté míry otázka interpretace Havlova stavu v případě jakési společenské role, která je mu připisována. Zde Kaiser pracuje i se vzpomínkovou kulturou, kdy vysvětluje, že vnímání Havla je zastřeno hlavně tím, že byl vždy připodobňován jako disidentský hrdina. Což podle něj znamená, že reflektivní biografie je schopná tento postup dekonstruovat až po jeho smrti, o což se Kaiser zejména v druhém díle snaží.¹⁰⁴ Kupříkladu chápe, že Havlova otázka prezidenství byla zejména v jeho druhém funkční období úplně jinak vnímaná než na začátku devadesátých let. A i v případě disidentství byl Havel vnímán podle Kaisera jinak v letech 1976-1977 než v pozdních osmdesátých letech. Všechny tyto ambivalence ale Kaiser neguje tím, že k nim podle něj docházelo hlavně z důvodu jakési morální idealizace nového prezidenta a vůdčí osobnosti. Taková idealizace podle něj ale byla špatná a nevedla ve společenském diskurzu k ničemu jinému než k tragickému úpadku Havlova prezidenství na přelomu tisíciletí.

Narativní stylistikou se Kaiser až velmi přibližuje analyticko-publicistickému stylu. Snaží se v některých případech i oslnit detailně připraveným vhledem do konkrétní problematiky Havlova působení. Snad nejzajímavěji se tomuto typu referování věnuje v kapitole Havlova disidentství a undergroundu. Zde vykresluje, kdo a proč se, ač byli zvaní, neúčastnili práce na přípravě exilových edic literatury. Například v případě Václava Černého je to názor, ve kterém se Černý ostře vyhraňuje k undergroundové kultuře a připisuje ji status novodobých hippies.¹⁰⁵ Takovýchto zajímavých prvků je v obou dílech vícero a Kaiser se tak alespoň iluzivně snaží vytvořit portréty literární a společenské kultury pro neznalé čtenáře.

Oproti těmto částem jsou však političtější kapitoly stavěny kontrastně s hlavním přihledem k lineární kompozici. Příkladem může být libovolná kapitola, ale vezmu-li si část o Sametové revoluci a roce 1989, Kaiser nikdy nepředchází události a v zásadě se vyhýbá jakékoliv retrospektivě v rámci kompoziční stavby. Právě to je další z důvodů, proč celý text působí jako řetěz faktografických údajů, občasně obohacený o nesubjektivizovaný komentář. Jak píše o Kaiserově biografii Václav Sixta: „*At' již popisuje působení Havla v disentu, nebo jeho aktivity v politice po roce 1989, vždy je popisuje jako jednání konkrétních lidí, kteří se scházejí na schůzkách, vydávají memoranda či vystupují v médiích. Celospolečenské a geopolitické procesy, stejně jako historické analogie, mají v jeho popisu minimum prostoru.*“¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 7-9.

¹⁰⁵ KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009. s. 12.

¹⁰⁶ SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie - Otázky - Problémy* 8, 2016, č. 1, s. 168.

Kaiser tedy pracuje až s takovým publicistickým narativem, že u něj vytvořený kontrast a běh dvou biografických časů (historického a životopisného, viz. úvodní teoretické kapitoly této práce) nevytváří do jisté míry žádný prostor dát postavě Václava Havla jinou roli než nositele hlavní optiky politického zpracování několika desítek let, které má čtenář možnost poznat.

3.4 Michael Žantovský – *Havel (2014)*

Michael Žantovský je ze všech autorů Havlových životopisů jediným, který měl možnost systematicky dlouhou dobu znát Václava Havla profesně i osobně. Zároveň pracoval jako jeho poradce v letech 1990-1992, tedy v době Havlova „nejproduktivnějšího“ období jeho prezidentské kariéry. Do jisté míry se tak raná devadesátá léta stávají centrem zkoumání Žantovského vyprávění, které je doplněno o velké množství ego-dokumentů, ať už v případě autora či Havla samotného. Tato kniha byla také Michalem Žantovským napsána původně v angličtině, až později ji přeložil do češtiny. Do jisté míry se jedná genologicky o Havlův nejkompletnější životopis, který od začátku do konce působí jako jednotný celek. Věnuje se nejen tématům politickým a profesním, ale vyniká i případy Havlovy umělecké, dramatické a esejistické dráhy.

Kompozičně začíná Žantovského biografie poněkud nezvykle: retrospektivně smrtí Václava Havla v roce 2011. V textu celé knihy je to jediná výjimka předkládaného času vyprávění. Tato kapitola se snaží spíše zhodnotit vnímání Václava Havla v době jeho smrti, která byla ještě v roce 2014 relativně čerstvou událostí, pomocí které se společnost k Havlovi vracela. Zbytek životopisu už tvoří koherentně utvořené celky, ke kterým už teď dodám, že vykreslují Havla jako hrdinu ne idealistického a morálního, nýbrž spíše absurdně-komediálního typu. A to je v tomto životopisu neopomenutelný faktor narativní struktury, který sahá až do kompoziční stavby.

Žantovského Havel je sympatický a průbojný, utvořen prostředím kolem něj, ale zároveň je si vědom svého působení na svět disidentu, umění i politiky. Jednotlivé političtější kapitoly jsou tak střídány kapitolami lehčími, které dávají poznat čtenáři Havla s důležitými záběrnými celky. *„Tyto popisy společensko-politické situace nejsou emočně zabarveny a nepředjímají pointu jako u Kriseové. Postava protivníka je sice kolektivní (policie, národní*

výbory...), ale je popisována korektně a v souladu se strukturou tehdejšího mocenského aparátu.“¹⁰⁷

Kupříkladu samostatnou kapitolu zde tvoří Havlův vztah k rock-n-rollové hudbě či jeho změny manželství s Olgou. Zejména Havlovy hry jsou ale s určitou pečlivostí literárního kritika podrobovány analýze a je rozebírána jak jejich geneze, tak i recepce.: „*Obecenstvo samozřejmě rozpoznalo parodii na nekonečné zápasy a proměny v institucích komunistického režimu, jeho čistky a odsuzování následované rehabilitacemi a napravováním. Lidé se přirozeně smáli absurditě...*“¹⁰⁸

V tomto ohledu vidím v Žantovského biografii nejsilnější rámec. Totiž, že ať už se zaobírá Havlovým osobním životem, politikou, či kulturou šedesátých let, vždy je téma zpracováno velmi reprezentativně a s celkovým úvodním obecným vhledem do kontextu problematiky. Zápletka komediálního typu se však transformuje v centrální části textu, tedy v raných devadesátých letech, kde se životopis stává kompozičně spíše politickým a na řadu se dostává velké množství interpretovaných pramenů, na kterých se měl Žantovský možnost podílet. Na druhou stranu ale opět zůstává v biografii viset mezera mezi lety 2003-2011, kterým je věnována minimální pozornost.

Obecně dobové problémy Žantovský předkládá i neznalému čtenáři a snaží se je uchopit ve společensko-historickém diskurzu dané doby. Jeho Havel se tak stává participujícím na těchto procesech a je v nich vidět jeho charakter jedinečnosti. Kupříkladu samotná kapitola o Chartě 77 je nejprve uvedena tím, o co se chartisté snažili a proč se o to zajímal i Havel. Dále jsou také vysvětlovány četné procesy formování nového Československa i v geo-politických souřadnicích mimo Evropu: „(...) *transformace celé země a regionu střední Evropy kladla nejen nesmírné nároky na prezidentův čas, ale udělala z něj celosvětovou celebritu a střed pozornosti (...)*“¹⁰⁹ Následuje líčení několika takovýchto situací v Havlově životě. Tyto zdánlivé nuance však v textu vytvářejí mnohem koherentnější celek i za cenu chvilkového porušení lineární kompozice.

Samostatným zajímavým fenoménem, kterému se speciálně Žantovský věnuje, je určitý pokus o psychologizaci jeho osobnosti, toliko nepodobný jiným zde zkoumaným biografii. Na jedné straně vidíme už od dětství Havla obklopeného intelektuální a buržoazní rodinou,

---

¹⁰⁷ SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie – Otázky – Problémy* 8, 2016, č. 1, s. 165.

¹⁰⁸ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. s. 77.

¹⁰⁹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. s. 361.

kteřá už tehdy ovlivnila jeho budoucí liberální smýšlení. Zároveň ale Žantovský do jisté míry podchycuje Havla v kritických situacích například „nepolitické“ politiky či jeho schizma mezi uměním a profesní dráhou. Obecně vztahy Havla k ostatním lidem v této knize nejsou zásluhou jediné kapitoly, nýbrž podléhají zkoumání v určitých časových horizontech. I na těchto úrovních je tak možné sledovat Havla a jeho pro něj tak charakteristický vývoj. Pakliže například Kaiserův životopis je příklad biografie popisné, Žantovského text je příklad spíše dekonstrukční. Určité fenomény Havlova života zde jsou průběžně podrobovány systematické analýze a až ke konci zhodnocují Havlův stav věcí a myšlení, který je pro Žantovského důležitější než samostatný celek Václava Havla v české kultuře a politice. Pro něj jde spíše o ty fenomény, které máme ve vzpomínkové kultuře s Havlem spojené a jejich sledování nám spíše pomáhá porozumět politicko-historickým interpretacím prezidenta. Z těchto jmenuji zejména kapitoly *Nejdřív si střihnem Manhattan* či *Chvála bláznovství*.

Z vnější stavby biografie je pozoruhodné, s jakou přesností umí autor pracovat zejména už v tématu dříve zpracovaném. S určitým respektem se tak Žantovský vyjadřuje i k dosavadnímu stavu vydávání Havlových biografii spolu s jejich kratší analýzou. Tak se děje zejména pro Edu Kriseovou a Daniela Kaisera, jejichž biografie zpětně Žantovský využívá k systematickému utřídění společensko-kulturního kontextu nazírání na Havla jako osobnost v biografii. Tento *meta* přístup zároveň podtrhuje fakt, že autor čerpá do jisté míry ze stejných pramenů a snaží se tak alespoň o nové utřídění Havlových intencí v rámci žánru biografiky.

Zároveň se při čtení čtenář neubrání i jakémusi vidění komediální zápletky v intencích autorovi stylistiky. Nikterak v tom případě, že by Havla viděl jako vyloženě komediální postavu, ale určité tendence takové kategorie zde sledovat můžeme. Zejména poté v osobním a disidentském životě.: „*Za opomenutí Olze popřát k narozeninám se v pátém dopise z 21. července omlouvá a slibuje jí po svém propuštění dárek. (V roce 1977 vyrobil ve vězení Olze jako dárek chlebový náhrdelník, který si podle všeho příliš neoblíbila.)*“¹¹⁰ Takových podobných částí se v textu vyskytuje více.

Z hlediska zde předkládaných biografii je Žantovského kniha dle mého mínění nejlépe schopná obstát v odborné komparaci v rámci genologické a naratologické analýzy. Věnuje se nejen kategoriím čistě politickým a profesním, ale představuje i komplexní vhléd do psychologické stránky. Zároveň jsou zde předkládaná fakta vždy zasazována do obecnějšího kontextu. Tomu se dostává v politické sféře, ale i například při představování undergroundové

---

¹¹⁰ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. s. 238.

hudby a literatury v sedmdesátých letech. Představuje tak ideální pól pro čtenáře, který je otázkou Havlova působení spíše nepoznamenán a snaží se mu představit interpretace, které se postupně v textu rozvíjejí dále.

3.5 John Keane – *Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích* (1999)

Biografie Johna Keana je z analyzovaných jediná, u které můžeme mluvit o zahraničním textu. Ačkoliv se ale Keane otevřeně přiznával, že se účastnil politických změn v Československu v osmdesátých letech a seznámil se tak veskrze s velkým množstvím tehdejších osobností undergroundu. Zároveň se po roce 1989 stal editorem zahraničně vycházejících esejistických textů Václava Havla. Jeho účast na revolučních akcích ve východní Evropě v době končících osmdesátých let se stala jeho primárním tvůrčím aspektem v jeho další i současné tvorbě, ve které se věnuje většinou tématům demokracie a aspektům s ní spojené.¹¹¹ V Havlově biografii tak vidíme Keanovu tvůrčí schopnost představit čtenáři historický zlom, jehož je Václav Havel předním reprezentantem. S tím je spojená i ideová stránka knihy, která otevřeně přiznává většinového čtenáře této knihy spíše západnímu publiku. Je to (s mírným odstupem) biografie, která znovu uvedla do západní Evropy osobnost Václava Havla i publiku, které s ní nemělo možnost předchozího setkání. Z tohoto důvodu je pro českého čtenáře životopis trochu naivně odstaven na vedlejší kolej, protože velmi zjednodušuje politické události a jejich následky tak, aby se v nich vyznal i čtenář české historie neznalý. Zároveň Keane publiku představuje i osobnosti a události, které takový čtenář většinou už zná. Obecnému úvodu se dostává i událostem Únorového převratu, vln destalinizace či ruské okupace v roce 1968.

Kompozice celého Keanova životopisu se snaží napodobit typ tragického osudu hlavního hrdiny. Keane jde dokonce v této kompozici tak daleko, že při rozdělení Havlova životopisu na šest částí využívá klasické kompozice antické zápletky:

Části *Mladý vladař (1936-1945)* a *Rudý úsvit (1945-1953)* představují typ *expozice*. Tedy takové části, která nám představuje prolog, uvádí postavy a seznamuje s prostředím. V této části se nám ještě nedostává poznat hlavní charakteristiky Havlovy morální dispozice, spíše se zde autor věnuje typickému prostředí, které si vytváří svůj odkaz v liberálním potomkovi a ten je tímto prostředím tvořen. Část *Stalinův stín (1956-1968)* představuje typ *kolize*, pro kterou už je typické jakési provázání děje a stoupající dramatická tendence. Zde vidíme Havla v jeho umělecky nejúspěšnějším období. Už také Keane čtenáři ukazuje názorové schizma, které Havel pro tehdejší socialistickou společnost představoval a proč ta v něm viděla

---

¹¹¹ John Keane: Biography. *Johnkeane.net* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <http://www.johnkeane.net/bio/>.

potencionálního nepřítele. Ještě v této části je Havel lineárně a postupně zobrazován jako čím dále úspěšnější osobnost, které se průběžně zvyšují umělecké a politické schopnosti. *Pozdní socialismus (1968-1989)* zase představuje čtenáři krizi hrdiny. Havlova popularita klesá, je vězněn a stává se z něj podporovatel samizdatové kultury a disident. Vstříc své vlastní existenci se jeho osud jeví jako bezvýhodné stanovisko. *Sametová revoluce (1989)* představuje zde typ *peripetie*¹¹², tedy náhodné události, která vytváří pro hrdinu šanci se vyhnout své osudové tragice. Zde dochází k náhlé změně ve vývoji děje, společnost se transformuje a vytváří z disidenta prezidenta. Havel se dostává na piedestal nového Československa. Poslední část, příznačně v očích Keana pojmenovaná *Pád (1990-1999)*, je *katastrofou* děje. Havel zde nedokáže zastat v delší době roli prezidenta a v jeho druhém funkčním období je zřejmý jeho úpadek v politice a neschopnost se v ní orientovat. Sám autor tragickou zápletku Havla interpretuje takto: „*Tato kniha je tragédie. Havlův příběh má mnoho rysů klasické tragédie, jak ji definovali Aristoteles, Seneca, Shakespeare. Je to historie osobní úzkosti a problémů jednoho člověka. Odvážného smrtelníka, který má chyby. Je to člověk, který znovu přehrává na veřejném jevišti, obtíženém velkým zlem, utrpení, které vzniká, když násilím bojujeme o moc nad druhými.*“¹¹³

S příznakem můžeme ale říct, že tento typ antické tragédie se stává tragédií spíše Václava Havla než Československa. To je podstatný fakt, že Keane vidí přerod nové společnosti jako úspěšný, ale zaměřuje se zejména na postavu Havla, jehož úpadek se pro něj stává středem zájmu. Například od jiných jeho životopisců se tak biografie nestává středovou se zájmem o oblast zejména tvořenou rokem 1989, ale pro Keana tvoří všechny události (a to i Sametová revoluce) určitou část a další ránu Havlova budoucího osobního úpadku. Znatelná gradace celé této zápletky čtenáři vyvstane samozřejmě až v části poslední. Do této klasické kompozice Keane vnořuje i menší kapitoly, většinou opět epizody ze života Václava Havla, doplněné o stručný komentář děje na politickém pozadí.

Zde většinou autor paralelně srovnává dvě existence a dva typy časů. Ponejprve existenci osobní stránky Václava Havla a pak také politické machinace v době libovolné části Havlova osobního života. Tyto dvě linie se opět, jak je tomu v případě Žantovského i Kaisera, sbíhají v roce 1989 a prvním zvolením Havla prezidentem.

---

¹¹² Všimněme si, že se jedná o jedinou část, která se zabývá událostmi jednoho roku. Jak příznačné pro vytvoření patosu pro čtenáře vytvořené možným úspěchem Havlova snažení o demokratický stát a novou morální společnost.

¹¹³ Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích podle Johna Keana. *Citarny.cz* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/vzdelavani-a-souvislosti/souvislosti/keane-vaclav-havel-politicka-tragedie-v-vesti-dejstvich>.

Po vzoru Edy Kriseové se však John Keane neubrání opětovnému zbožšťování Václava Havla už od jeho útlých let. Zde jako postava, která vysoce vybočuje nad rámec obyčejného člověka.¹¹⁴ Je tak už od útlého věku veden k četbě klasických autorů a debatování o politice se strýčkem. Ale s určitým odstupem lze říci, že Keane tvoří spíše Havlovu postavu vytvořenou vnějšími vlivy a historickými událostmi a nepřiznává mu charakterovou jedinečnost vnitřního rázu. Svým způsobem tak ideu jedinečného Václava Havla, která nám je předkládána, nevytváří ani tak jeho činy, jako spíše názory a interpretace na jeho činy jiných osobností, tedy zvnějšku: „*První léta malého Venouška byla přesně taková. Kování komunisté, skeptičtí konzervativci i liberálové trápící se pocity viny o něm často říkají, že ho vychovávali v hojnosti, v buržoazní rodině. (...) Vyrůstal v rodině, jejíž ideály byly napadrt' rozdraceny politickou krizí.*“¹¹⁵

Svébytnou zajímavou analýzu nabízí analýza stylistiky Johna Keana. Zde můžeme pravděpodobně přijít k názoru, že se liší od tradičního pojetí „česky“ psaného životopisu. V obecné rovině lze říct, že nepůsobí tak stylisticky tvrdě a těžce, jako v případě jiných biografii. Právě naopak si Keane hraje s různými kompozičními odbočkami a jazykově působí velmi odlehčeně. „*Některé zvraty, například revoluce, jsou samozřejmě neplánované dramatické události přicházející zcela nečekaně. (...) Lidstvo je jednoznačně závislé na aktu zrození, protože jen tak může přežít a rozmnožovat se.*“¹¹⁶ Následuje kapitola o radosti narození Václava Havla v jeho rodině. Na první pohled působí jeho pasáže spíše dojmem eseje, která se později transformuje do odbornějšího stylu.

Zároveň tato iluzivní blízkost ke čtenáři, kterou vytváří, ale neprodukuje subjektivizované či homogenní pasáže. Autor stále stojí nad textem, jen si vybírá místa, ve kterých čtenáři může různě poreferovat. Zároveň se v některých kritičtějších kapitolách vypravěč převtělí do heterogenního románového typu a sledujeme celou situaci jako vyprávěný sled událostí podobný prozaické fikci: „*Nacpali jej [Havla] dozadu do dodávky ještě v polospánku, se želízky na ruce. Přemohl strach a v ruce svíral jen svou oblíbenou tašku s pohotovostním balíčkem. (...) S východem slunce jej vyložili v pochmurné chodbě ruzyňské věznice spolu s dalšími deseti členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.*“¹¹⁷

Specifickým tématem se pro Keana stávají Havlovy hry. To je zřejmé zejména v tom, že ve vlastní kompozici svého životopisu pracuje s určitou analogičností divadelní hry. Zde je

---

¹¹⁴ Tento referenční opis opět kopíruje archetyp starořeckého tragického hrdiny.

¹¹⁵ KEANE, John. *Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha: Volvox Globator, 1999. s. 9-11.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 8.

¹¹⁷ Tamtéž. s. 218.

u Havla analyzováno jen několik her, zejména ty z let šedesátých a poté Vaňkovská trilogie, ve které Keane spatřuje opus magnum veškeré fikční autenticity Václava Havla. V tomto případě dramatické tvorby se Keane zaměřuje i na porovnání v mezích směru absurdního dramatu, tvořeného nejprve Sartrem, později Beckettem a Ionescem. Ferdinand Vaněk podle Keana také představuje postavu rozpoznatelnou pro geo-kulturní specifikum střední Evropy. Zde tak analogicky představuje Havlovu tvorbu v kontextu autorů jako je Franz Kafka, Robert Musil nebo Jaroslav Hašek. To je opět část Havlova osobního života, kterou se Keane snaží představit neznalému čtenáři.

Zejména esejistická stránka tvorby Václava Havla je v biografii podchycena tak, že je interpretována opět vnějšími politickými okolnostmi tehdejší doby. Dochází tak k vyústění směrem ke čtenáři, který nezná tehdejší český diskurz a neměl možnost se s ním setkat. V případě čtenáře znalejšího moderní Československé historie jsou tyto pasáže velmi stručné a nedozví se více než obecné informace, které patří k základní znalosti dějepisu střední Evropy. Tím pádem jsou některé části vyloženě věnované spíše faktografickým znalostem, ve kterých se Havel neúčastnil, ale jsou důležité z hlediska obecných dějin Československa. Je tak do jisté míry nastíněna situace různých politických krizí a společenských nálad. Svě místo si zde najdou události od druhé poloviny čtyřicátých let až k polistopadovému fenoménu.

Zároveň i kulturní dějiny zde nacházejí své místo. Například v určitých kapitolách Keane nabízí čtenáři výsek oblíbených filmů, či změnu populární kultury v době normalizace. Samozřejmě typicky ozvláštňeno bojem Havla proti komunistické represi: „*Předehru k těmto bitvám*¹¹⁸ tvořil konflikt, který vznikl kolem měsíčníku mladých spisovatelů Tvář. Havla pozvali do redakční rady časopisu na jaře 1965, když časopisu hrozil zákaz. Chvilí se zdálo, že kontroverzní obsah časopisu – v prvním čísle se objevily překlady Heideggera, následoval T. S. Eliot, Eugène Ionesco a ve čtvrtém čísle Alain Robbe-Grillet – unikne oficiálnímu odsouzení ze Svazu spisovatelů. (...) Zprvu pomalá stranická cenzura záhy tlak zvýšila. Redakce dostávala pokárání za to, co chtěla uveřejnit, pak jim něco zakázali vytisknout, a nakonec se Svaz spisovatelů v červnu 1965 usnesl vydávání časopisu zastavit.“¹¹⁹

Dohromady tak *Politická tragédie* tvoří zajímavý celek, který opět zobrazuje postavu Havla trochu jinak než životopisy ryze českých autorů. Důraz je zde kladen zejména na literárnost hlavní postavy a dynamickou kompozici syžetu. Na textu je v určitých částech znát

---

¹¹⁸ V tomto případě vydávání překladů textů a autorů západní literatury v časopise *Tvář*.

¹¹⁹ KEANE, John. *Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha: Volvox Globator, 1999. s. 127

cílové zaměření zahraničnímu publiku, avšak s reáliemi a fakty pracuje John Keane velmi dobře. Zároveň mimo důležité a zajímavé historické přesnosti občas v textu dochází k bulvarizaci např. milenek Václava Havla a podobně. Nejdůležitějším aspektem celého životopisu ale zůstává vnitřní vývoj postavy Václava Havla a jeho vnímání okolí.

4 VÝSLEDKY KOMPARACE

4.1 Samostatné výsledky komparace, kolektivní srovnání biografii

V této kapitole bych se chtěl věnovat zejména komplexní analýze biografii v rozmezích kolektivních témat a zpracování životopisného žánru. Pozastavím se nejprve u Klátikovi biografické typologie¹²⁰, kterou jsem popsal ve své práci v kapitole 1.2. Docházím k závěru, že v případě Václava Havla se jedná právě o tu složitější „*vicedimensionální*“¹²¹ osobnost, kterou popisuje ve své biografické studii Miloš Havelka. U Havla je v tomto případě stěžejní v Klátikově typologii funkce *gnozeologická* a *ideově-etická*.

Václav Havel se dá použít jako typický zástupce generace narozené v meziválečných letech, která vyrůstala v poúnorové době, politicky a umělecky se formovala zejména v šedesátých letech a byla tragicky zdrvena dobou normalizační. Jakožto jedinec, který byl mluvčí a představitelská osoba mnoha disidentských (a později samozřejmě politických) státních aktivit, je Havel jedinečná postava pro poznání těchto dějin zevnitř, tím pádem ideální adept životopisu *gnozeologického*. Funkce *ideově-etická* zase naopak zasluhuje na Havlova morálního kreditu, který si vytvořil po roce 1989 a je možné sledovat jeho úpadek v devadesátých letech. Obecně je zajímavé, že *gnozeologičnost* se v analyzovaných životopisech přisuzuje tématům spíše do roku 1989 a *ideově-etická* funkce je zase primární v době Havlových prezidentských mandátů. Tato asymetrie by byla vhodná pro další zkoumání i jiných biografii.

Přijdu-li k další Klátikově typologii, tzn. kategoriím *S*, *P*, *O* (viz. opět kapitola 1.2 v této práci) lze dojít k závěru, že postava Václava Havla se ve zkoumaných biografiih vyskytuje zejména v typu *P* (Eda Kriseová, John Keane) a *O* (Daniel Kaiser, Michael Žantovský). Typ *S*, tedy ryze fabulované a v narativní rovině plně subjektivizované vyprávění se zde nenachází pravděpodobně ze dvou důvodů: Jednak za to může vývoj biografie, který klesajícím trendem postupně ve 20. století opustil Klátikův typ životopisu *S*. Odůvodnění je zřejmé, pro biografii zkoumající komplexní zpracování dějin nelze analogicky pracovat s fabulovanou fikcí.¹²² Vývoj opuštění od této formy biografie, která se stává čím dále méně využívanou, je jistě zřetelný v jakémkoliv současném životopisném zpracování. Dále také nelze opomenout fakt,

---

¹²⁰ KLÁTIK, Zlatko. Literární životopis (náčrt poetiky a typologie). In: *Orientácia detí vo svete kníh so zameraním na naučnú literatúru: zborník referátov z pracovného seminára 2.-4. októbra 1973*. Bratislava: Obzor, 1975. s. 155-164.

¹²¹ HAVELKA, Miloš. Úspěchy a neúspěchy v nejednoznačných konstelacích: pět biografii Václava Havla. In: *Soudobé dějiny* 22, 2003, č. 3-4, s. 475.

¹²² CAINE, Barbara. *Biography and History*. London: Palgrave Macmillan, 2010. s. 103-109.

že i kdybychom připustili použití subjektivizovaného vyprávění, je potřeba si přiznat, že v tomto případě se postava Václava Havla příliš nehodí pro toto zpracování. Obecně vzato až na výjimky tvoří většinu z Havlova života spíše část politická (i potažmo jako disidenta v době normalizace). A takový syžet je dle mého soudu spíše nezajímavý k typu fabulované biografie.

K otázce využití typu *P*, který zůstává na pomezí biografie odborné, vědecké a fabulované, umělecké: docházím k závěru, že tento typ je využíván v textu Johna Keana a Edy Kriseové. Je to zejména z toho důvodu, že jejich životopisy jsou poníženy o složku odbornou a místo ní spíše vytváří kontextový kontakt se čtenářem, doplněný snahami o psychologické zpřesnění Havla. Pro oba autory je také specifické, že Havel prochází procesem vývoje a jejich zaměření životopisu jim dovoluje se tomuto vývoji specificky věnovat. Jsou to tedy spíše biografie, které lze využít pro neznalého čtenáře. Také spíš tíhnou k populárně-naučným textům právě z důvodu lineárnějšího vyprávění a snahou zaujmout většinového čtenáře.

Typ *O*, který Klátik zavádí pro životopisy sledující postavu jako *objekt*, jsou specifické tím, že jejich postava je z hlediska vypravěče nahlížena ryze heterogenním pohledem, doplněným o specifické množství komentářů a interpretací. Jedná se o druh biografie, který využívá Daniel Kaiser i Michael Žantovský. Jejich texty lze (ač s určitými výjimkami) považovat za životopisy ryze odborné. Nezajímají se ve své struktuře ani tak o Havla, jako spíše o nemalé množství fenoménů, které ho obklopují. Zároveň i vychází z velkého množství různých pramenů, které se také snaží čtenáři interpretovat.

Z otázky tvorby nového diskurzu lze také najít zajímavé výsledky. Už jsem i ve své teoretické části popsal, že každý nový životopis osobnosti vytváří i rehabilituje diskurz předchozí. Tato domněnka je zrovna pro oblast zkoumání Václava Havla stěžejní, jelikož myšlení o něm je dost často z mnoha směrů reinterpetováno a stále se vyskytují nevyřešené otázky na některé jeho specifické profesní problémy.¹²³ V tomto ohledu je zajímavá „hagiografičnost“ Edy Kriseové, protože ta svým životopisem vytvářela v devadesátých letech společenský diskurz úplně nový, tj. Havla de facto hrdinského. Protože se jedná o jeho první oficiální životopis, muselo tomu tak být, že další biografie tento diskurz musely vnímat a modifikovat. Do jisté míry je nutné poznamenat, že kdyby tohoto společenského vnímání Havla v první polovině devadesátých let vytvořeno nebylo, těžko by vzniklo další velké množství biografii. John Keane zase do tohoto sledování přispěl zvnějšku tím, že představil i českému

---

¹²³ „Havla si umíme cenit až po prezidentech, podle kterých jsme všichni pitomci,“ říká historička. *Wave.rozhlas.cz* [online]. 2019 [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/havla-si-umime-cenit-az-po-prezidentech-podle-kterych-jsme-vsichni-pitomci-rika-8111756>.

čtenáři postavu Václava Havla nově jako tragického hrdinu. To do jisté míry kontrastuje s euforickou představou nového prezidenta a vytváří pozdější referenční základ pro to, na čem může dále zkoumání Havlova diskurzu sledovat zejména Michael Žantovský i Daniel Kaiser. Přičemž pro Kaisera je toto sledování samostatným fenoménem vhodným k pochopení myšlení o Václavu Havlovi. U dvou uvedených životopisů ale představuje rozdíl tzv. „ohnisko“¹²⁴ zkoumání, které Kaiser staví mnohem dále od protagonisty než Žantovský, který se mu spíše v textu snaží přibližovat.

Je také potřeba věnovat se zejména uchopeným letům Havla v jeho životopisech. Z mnou analyzovaných textů jasně vyplývá, že jeho časové rozpětí vytváří dvě historické události. Jednak je to ta, že jeho „aktivní“ pole působnosti je ohraničeno lety 1964-2003. Tento interval začíná logicky: politické „tání“ Československa, vnitřní změny v KSČ a nepřímo s tím také stoupá popularita Havlových her nejen u nás. Ne nadarmo je první polovina šedesátých let v Havlově životě často brána jako jeho nejproduktivnější a do jisté míry nejšťastnější období. Rok 2003 pak značí spíše konec stagnujícího trendu Havlovy politické funkce, která se po roce 1998 začala radikálně propadat a skončila jeho odchodem. Všechny biografie tak analogicky tvoří Havlovu dráhu nejprve rychlým vzrůstem a pak trvalým a narativně táhlým koncem. Stěžejní část všech mnou analyzovaných biografií je však Havlovo mládí. Zde už můžeme nalézt první typizace postavy, které nabídnu v kapitole 4.2. Otázka Havlova mládí je sice neprozřetelná zvnějšku (válka, padesátá léta a destalinizace měly patrně na dvacetiletého Havla ne tak velký vliv jako pozdější události), zato naopak staví obraz Václava Havla z vnitřního pohledu protagonisty. Všechny koherentní biografie vykazují tedy výsledky, při kterých můžeme říct, že se v jejich obraze Václav Havel nedefinoval v syžetové stavbě tzv. „ze dne na den“, ale jeho postava vždy prochází vnitřním dlouhým vývojem.

Další stěžejní část Havlova života je rok 1989, tedy rok finální změny z disidenta na prezidenta. Ten v analyzovaných životopisech představuje nejen vnitřní změnu obrazu hrdiny, ale nabízí také změnu v narativu psaní o něm.¹²⁵ Jestliže před událostmi Havel tvořil do jisté míry jednotný charakter s lineárním konceptem vývoje, jeho životopisci se po roce 1989 musí spíše věnovat faktické politice a sledovat spíše prameny ryze neosobního charakteru. Právě

---

¹²⁴ BOISSERIE, Etienne. Historik a politolog zoči-voči životopisnému žánru: případ Milan Hodža. In: FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. s. 144.

¹²⁵ V tomto případě tvoří výjimku životopis Edy Kriseové, ve kterém příběh Havla končí v roce 1991 tím, že požádá Kriseovou, aby o něm napsala biografii.

proto, že rok 1989 tvoří z Havla úspěšného hrdinu, stávají se pozdější události buď výčtem faktů a rozhodnutí nového prezidenta, či sledují jeho sestupný trend v politické funkci.

Jak je možné vidět, v některých případech se čtyři vybrané životopisy liší v mnoha vybraných aspektech, které jsem popisoval při teorii biografie v první části své práce. Jedná se tak například o různé pojetí diskurzivních formací či obecně zaměření stylizace textu. Stručně řečeno, každý z vybraných životopisů se zaměřuje na osobnost Václava Havla z vlastního hlediska a tomu podřizuje celý jednotný styl psaní biografie a autorské reflexe postavy.

4.2 Vytvořená typologie postav Václava Havla z vybraných biografii

V závěru analytické části bych se rád věnoval typologii postav Václava Havla, kterou každý z autorů nabízí. Do určité míry bylo již v části teoretické předznamenáno, že v žánru životopisu se osobnost-protagonista v biografii stává de facto postavou literární, tedy tím pádem takovou, kterou nám primárně autor zprostředkovává svou intenci. Zároveň tímto způsobem autor subjektivně konstruuje nový typ postavy, která ve své specifičnosti umožňuje poznat například jiný vývoj, či charakter dané osobnosti než umožňuje předchozí diskurz.

Už v úvodu tohoto zkoumání předznamenávám, že podobnému výzkumu se ve své stati věnoval také Václav Sixta¹²⁶, který navrhl rozlišení postavy Havla v životopisech dle teorie zápletek Northopa Fryeho¹²⁷ a věnoval se tak konstrukci kompozice biografie. V tomto mém výzkumu pracuji s tématem podobným, Sixta ale sleduje spíše referenční odkazování se na čtyři typy syžetových zápletek. V mém výzkumu se orientuji spíše na vytvoření Václava Havla jako postavy nezávislé na jakémkoliv typu dané kompoziční výstavby. Spíše je v mém zájmu sledování samostatných postav Havla a jeho genologických kategorií, kde hraje klíčovou roli. Je ale do určité míry potřeba zmínit, že výsledky obou výzkumu, mého i Sixtova, budou vykazovat velmi podobné výsledky a některé kategorie postav budou přecházet zpětně i do kategorií Fryeho teorie zápletek.

Mnou níže vyzkoumané a vytvořené typy nepředstavují kategorie v ryzím smyslu tohoto slova. Jde mi spíše o to určit si hranice typologie, jak na postavu Václava Havla nahlíží autoři jeho životopisů potom, co byla analyzována jejich genologická a naratologická složka. Domnívám se, že tato typizace pomůže nejen při dalším čtení jiných Havlových životopisů, nýbrž i při studiu této osobnosti jako takové. Ať už mezi tím, jakou novou typologií postav jsou

---

¹²⁶ SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie - Otázky – Problémy* 8, 2016, č. 1.

¹²⁷ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky*. Brno: Host, 2003.

schopni nabídnou jiní badatelé v této oblasti, či jak se některé tyto mnou navržené typy prolínají mezi sebou samotnými a jak z toho všeho vychází studium empirického Václava Havla.

V této typologii pracuji s třemi příručkami genologické analýzy. Jsou jím jednak dva tituly analytického typu: *Slovník literární teorie*¹²⁸, *Encyklopedie literárních žánrů*¹²⁹. Zároveň i příručka věnující se žánrům synteticky, *Úvod do studia genologie*¹³⁰. Výběr této literatury mi přijde dostatečně reprezentativní. Příčinou i z toho důvodu, že níže představené typy jsou vesměs archetypální. A tak se domnívám, že nevádí mišení vědeckých přístupů ke zkoumání žánrů či lehká zastaralost např. v případě *Slovníku literární teorie*.

4.2.1 Eda Kriseová – Typ romantický

V případě životopisu Edy Kriseové je Havel typ romantického hrdiny. To vyplývá z několika důvodů. Havel je pro tento typ vykonstruován jako výrazně subjektivistický a individualistický. Už z prvního počátku Havlova mládí je čtenáři jasné, že jako postava bude vysoce nadřazená svému okolí, které pro něj v některých případech bude těžko hledat pochopení. Dokonce i jako mladý „*Vašek*“¹³¹ už se zajímá o umění a lidskou etiku.¹³² Disident Havel je u Kriseové typ ryze vykořisťovaný komunistickým režimem druhé poloviny 20. století a zároveň je to pro ni po roce 1989 vítězný hrdina, který pomocí mravního ideálu dobra a lásky představuje úplně novou historickou epochu.

Typickými prvky romance, které zde autorka prezentuje je určitý idealismus, útržkovitost a častý sentimentální tón. Zároveň je celé vyprávění podtrhnuté jistou formou harmonizace, ke které celý syžet u Kriseové spěje. Tyto elementy představují základní stavby romance, která osciluje mezi lyrickou a epickou složkou narativu. I to je v případě životopisu Edy Kriseové patrné: časté střídání kapitol osobnějších, věnovaných zejména vztahu Václava Havla k Olze Havlové a profesnějších, které zaobírají rámeček politický.¹³³

Z reference romantického hrdiny lze také v jejím textu najít mnoho odkazů k tomu, jak s tímto fenoménem postupně pracuje. Václav Havel se v jejím podání dostává relativně často do sporu ideálu a reality, zejména potom v ohledu k analogii jeho vnitřního vývoje s vnějším. Jako hrdina prostě představuje ideál, který je osobitý a lehce čitelný v pólu dobra a zla. Naproti

---

¹²⁸ VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984.

¹²⁹ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.

¹³⁰ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013.

¹³¹ Viz. oslovení Václava Havla v biografii Edy Kriseové na mnoha místech.

¹³² KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel: jediný autorizovaný životopis*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2014. s. 19-26.

¹³³ PETERKA, Josef. Romance. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 586.

tomu normalizační režim je pro Kriseovou do jisté míry nepřítel, který nemá s osobitostí a mravní hodnotou člověka nic společného. V některých situacích také autorka přibližuje Havla až do struktury klasické románové fikce, určité části Havlova života s Olgou jsou tak až sentimentálně zkresleny jen pro zobrazení romantického a ideálního hrdiny.¹³⁴

Sama autorka ale východisko tohoto typu přiznává a je podle ní podnětné k podchycení Václava Havla jako symbolu přerodu společnosti.¹³⁵ S tímto typem hrdiny se také totiž nese určitá jistina dynamického syžetu, který končí buď absolutním vítězstvím hrdinových ideálů (jako tomu je u Kriseové) nebo naopak tragickým úpadkem. Právě absence tragičnosti v ději je další z rysů subjektivizovaného a do jisté míry vyfabulovaného a zkresleného Václava Havla, kterého nám autorka předkládá. Ten totiž jako by i v případě svých několika zatčení až prorocky věděl, že jeho idea vítězství vyhraje a komunistický režim tak skončí.¹³⁶ Dokonce mu ani autorka nedává možnost vyvíjet se jinak, kapitoly jsou totiž tak těsné na jakoukoliv spekulaci, že Havel vždy představuje typ budoucího dobra a normalizační režim zase typ zla. Tento princip morálně kladného hrdiny také do jisté míry koresponduje s tím, že samotný žánr románu akcentuje jednoduchou (tedy těsně na obou stranách uzavřenou) morálku jako stěžejní princip k uchopení zájmu hrdiny v sentimentální rovině, která je pro tento žánr typickým prvkem.¹³⁷

4.2.2 Daniel Kaiser – Typ satirický

Zde je důležité podotknout, že Kaiserův životopis je k této mé analýze postav asi nejméně vhodným textem. Jedná se v první řadě o životopis *politický*, jeho zaměření tak není tak centrické na osobnost Václava Havla, jako v případě životopisů jiných a do jisté míry spíš seznamuje s kontextem kolem hlavní postavy. Důležité je ale připomenout, že jestliže pracuje s jeho okolím, Václav Havel mu musí být do určité míry podřízený, jinak by nebylo možné zkoumat objektivně okolnosti kolem, o což by se *politický* životopis měl snažit. Při tomto referování tak Kaiser zkoumá zejména vnější tendenční fenomény Havlova života, a to zejména historicko-společenský kontext. Do jisté míry také převládá v textu autorova kritičnost jak v části Havlova disidentství, tak i prezidenství. A zejména důležitá je pak v druhé části Kaiserova životopisu i otázka mravního idealismu společnosti v očích Václava Havla a postupná dekonstrukce a úpadek tohoto vidění.

---

¹³⁴ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: jediný autorizovaný životopis*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2014. s. 27-30.

¹³⁵ Tamtéž. s. 289-310.

¹³⁶ Tamtéž. s. 197-206.

¹³⁷ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. s. 248.

Není tak při zamyšlení ku podivu, že tento typ vidění postavy a jejího syžetu je typický pro žánr literární satiry. Tu je možné jednak představit výstižnou obecnou definicí: „*komické vyjádření kritického postoje*“¹³⁸ Současně ale lze chápat existenci jakékoliv satiry jako problém veskrze literárně teoretický, protože její existenci musí předcházet idyla. Tento princip genologicky popisuje Pavel Šidák tak, že v případě zpracování tématu satiricky lze přihlídnout k idyle jako k modu odporu proti zpracovávané zkušenosti.¹³⁹ Veskrze se tak lze věnovat satíře dvojitým způsobem. Jednak vnímáním samotné složky humorné, ale také (a to je v tomto případě podstatnější) složky kritické, která si pohrává s empirickou strukturou věcí popisovaných událostí a je důležitým výpovědním faktorem.

Vlašínův *Slovník literární teorie* uvádí k heslu *Satira* toto: „(...) *novější rozumíme satirou každé literární dílo, které využívá humoru a vůbec estetického komična s konkrétním společenským záměrem kritiky. (...) Každá s. předpokládá záporné hodnocení skutečnosti, viděné z výsměšného nadhledu, ale i existenci mravního či společenského ideálu, kterým jsou kritizované nedostatky poměřovány*“¹⁴⁰ Při otázce Vlašínova zmíněného *nadhledu*, který kritizuje nedostatky, se naskytuje odpověď, jaký nadhled je pro Kaisera lepší než situace, kdy Václav Havel z politiky odešel a jeho mravní kredit z první poloviny devadesátých let už ustoupil. Zároveň lze věnovat pozornost také *ideálu*, který ale Daniel Kaiser nepoměřuje s empirickou zkušeností.

Pro satiru je typické, že používá svůj styl k odhalování konkrétních problémů. *Encyklopedie literárních žánrů* v případě satiry zase uvádí složky normativní a konfrontační. V případě narativního zpracování tak musí autor pracovat zejména s modem morálního a kritického odstupu. V případě tohoto typu postavy je také důležitá prezentace jednotlivých kontrastů v rámci protagonistova života. Daniel Kaiser se v tomto případě také velmi často věnuje v textu myšlenkové spoluúčasti na jednotlivých místech. Tyto případy jsou pak kritickou optikou rozebírány a kategorie komična v tomto případě přináležejí samotnému Václavu Havlovi. Ten se tak pro něj stává kritickým objektem, o kterém přemýšlí a výsledky posuzuje z vývojového hlediska tehdejších politických změn.¹⁴¹

---

¹³⁸ MOCNÁ, Dagmar. Satira. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 612.

¹³⁹ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. s. 240-241.

¹⁴⁰ KÖNIGSMARK, Václav. Satira. In: VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 335

¹⁴¹ MOCNÁ, Dagmar. Satira. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 612.

Ze všech výše uvedených důvodů tak docházím k závěru, že Kaiserův Havel plně splňuje charakteristiku satirické (či lépe: satirizované) postavy. Jedná se do jisté míry v tomto životopise o velmi pasivní osobnost, která slouží čtenáři k epistemologickému zkoumání politické skutečnosti druhé poloviny 20. století. A samozřejmě nejinak je také předkládán nejen jako prvek hoden kritiky, ale i (spíše absurdní) komiky. A stejně tak jako Václav Havel, je kritickému zkoumání podrobena i politická scéna a její vývoj ve všech letech Havlova profesního života. Lze tak v jeho případě o hlavním protagonistovi mluvit jako o syžetovém katalyzátoru, ke kterému se stahují jednotlivé události a osobnosti zkoumané doby. Ačkoliv například otázka komična v této biografii je sporadická a zaměřená primárně jen na Havlovo (ne)působení v politice, jedná se o komično spíše retrospektivní a vztahující se na jednotlivé dílčí události.

4.2.3 Michael Žantovský – Typ komický

Tam, kde bychom u Kaisera kategorii komiky hledali, nám ji mnohem spíše bez kritického vhledu satiry nabídne Michael Žantovský. Jeho Havel je jakýmsi průsečíkem množiny kladných i záporných vlastností. Specifikum je v tom, že kritické situace v jeho životě mu jsou dle Žantovského připisovány za prvé neprávem a za druhé se z nich většinou Havel dostane velmi kreativním a neočekávaným způsobem. Syžet celého Žantovského životopisu je tak kompozičně vytvořen množstvím situací, ve kterých je Václav Havel zkoušen vnější složkou a vyhrává nehledě na to, že řešení mnohdy nespĺňují ideovou a morální úroveň, která je mu retrospektivně přisuzována.

Vyústění komedie je podle *Slovníku literární teorie* v tom, že „v rozuzlení jsou většinou rozpory vyřešeny a hra končí převážně smírem“.¹⁴² Také Žantovského životopis analogicky kopíruje toto vyústění; dokonce s ním pracuje už v úvodní kapitole. Ve zkratce lze říci, že jeho Havel překonává překážky a stává se hrdinou, poté s respektem odchází z politiky a tím autor naznačuje celkový smír. Do jisté míry se ale je potřeba vnímat komiku tohoto životopisu jako komično absolutního typu charakteristické tím, že „vzniká na pozadí dvou významově neshodných pojmů, které se v náhodné souvislosti staly objektem konfrontace.“¹⁴³ A stejně tak i zde je Václav Havel uveden do většiny souvislostí relativně náhodně a jeho konfrontace (ať už před nebo po roce 1989) jsou vedeny tak, že zdůrazňují neshody obou polarit a vyústíují v obraz Václava Havla, který se (jako typický hrdina komedie) podřizuje svému okolí.

---

¹⁴² KÖNIGSMARK, Václav. Komedie In: VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 176.

¹⁴³ Tamtéž. s. 177.

Hlavní bázi klasické komedie tvoří zejména prvek, který tendenčně usiluje k „*smírnému řešení konfliktu*“¹⁴⁴. Zároveň je možné, vzhledem ke genologickému zařazení, považovat tuto biografii jako komedii charakterovou. V té nedominuje ani tak složka děje, ale spíše mravního kreditu jedinečného protagonisty a jeho možnosti uplatnění v zápletce. To také koresponduje s určením hranice jedince a společnosti, které Žantovský ilustruje zejména v kapitolách věnovaných normalizačním rokům.¹⁴⁵ Také ještě zdůrazním, že v tomto případě se obracím na ryze klasickou definici komedie, která akcentuje to, že syžet takového žánru je vlastně opakem tragédie. Tedy komediální žánr ve své klasické podobě, ve které ho používá Žantovský končí smírně¹⁴⁶ a po celou dobu utřídí zejména tematizaci lidské slabosti, případně i politické kritiky, jako tomu je u klasické antické komedie.

4.2.4 John Keane – Typ tragický

Dovtípit se toho, že Keanův Havel představuje prakticky ekvivalent antického tragického hrdiny, není složité. Sám autor dokonce do podnázvu svého životopisu tuto kategorii zařazuje. Keanův Havel je soudržný a vnitřně nadřazený svému okolí, podobně jako u Edy Kriseové. Jeho celková tragika tkví v tom, že ačkoliv překoná průběžně všechny překážky a jedná se o dobrého a mravně silného člověka, strpí prohru zejména kvůli tomu, že se nedokáže orientovat v pozdější politice devadesátých let. Jak už jsem popsal v kapitole 3.5, Keane se drží tohoto typu postavy tak těsně, že je celá zápletka životopisu vystavěna na technice připodobňující každou část životopisu klasické struktury tragédie.

Specifický je v tomto životopisu motiv tragického osudu a s ním spojená i otázka katarze, kterou John Keane v závěru také nepomíjí. Motiv tragického hrdiny je zde prezentován pravidelně tím, že „*se děj soustřeďuje ke střetnutí postavy s nepřízní osudu, proti němuž se jedinec touží vzepřít silou své vůle i činů.*“¹⁴⁷ To je patrné zejména v části Keanova textu, která potvrzuje Havlův postupný odchod z politiky a obecně jeho neschopnost řešit politické problémy v druhé polovině devadesátých let. Zároveň zobrazení vnějšího světa je jasně zřetelné a oddělené. Tak jako je tomu u klasické antické tragédie¹⁴⁸ (a reprezentuje to mimo jiné i romantický typ Edy Kriseové), je okolní svět nahlížen jako polarita dvou idejí, jejichž střet je

---

¹⁴⁴ SMRČKA, Jiří. Komedie. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 308

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 308-309.

¹⁴⁶ Zde retrospektivně uvedená první kapitola o Havlově pohřbu a vnímání této události ve společnosti a v médiích. ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. s. 20-25.

¹⁴⁷ KÖNIGSMARK, Václav. Tragédie In: VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 389.

¹⁴⁸ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. s. 144.

nevyhnutelný. Autor také obecně zpracovává Havlovu psychologii, aby čtenáře utvrdil v tom, že mravní a společenské hodnoty, které jsou symbolem jeho osobnosti a obecně historického přerodu, jsou pro něj nezastupitelným ideálem, bez kterého podle něj není možné politickou situaci změnit. Keane využívá v určitých stěžejních momentech biografie reference k Havlově dramatickému dílu.¹⁴⁹ Podobně to dělá i Žantovský, který ale pracuje spíše s komediální kategorií. Keane vidí v Havlových hrách a esejích spíše složku trvajících boje, který autor ztvárňuje v osudech např. fiktivního Ferdinanda Vaňka.

Nikterak však autor nepomíjí i různé žánrové variace tragédie. Jedná se tak například o určité tragikomické prvky, ale zároveň i subjektivizovanou reprezentaci Havla.¹⁵⁰ Obecně tak je v této biografii vytvořen mýtus milujícího hrdiny, který je ale tragicky poražen situací, kterou do jisté míry sám pomáhal vytvořit. A to hlavně z toho důvodu, že jeho vnitřní vlastnosti nejsou s to konfrontovat tendenční vlastnosti vnější.

---

¹⁴⁹ Opět se jedná o případ Vaňkovské trilogie a otázky případné autorské autenticity.

¹⁵⁰ SMRČKA, Jiří. Tragédie. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 652-653.

ZÁVĚR

Nejprve zmiňuji, že se mi podařilo v teoretické části alespoň nastínit základní vývojové tendence biografie spolu s jejich historickým pozadím. Tyto typologická schémata, kterým se v teoretické kapitole věnuji, se ukázala jako stěžejní pro přípravu komplexní analýzy vybraného tématu. Ve výzkumu je patrné, jak moc blízko si vzájemné biografie jsou. To i vzhledem k obecnějšímu zkoumání jednotlivého protagonisty Václava Havla. Každý z vybraných životopisů tak určitým způsobem s respektem či despektem pracuje se současným diskurzem historiografie v otázce biografie.

Praktická část byla také připravena a dokončena v rozsahu, který uvádím v úvodní kapitole. V případě výběru biografii lze diskutovat nad jednotlivými specifikacemi, které toto velké množství životopisů přináší. Vybral jsem záměrně pro výslednou představenou analýzu čtyři životopisy (autoři Eda Kriseová, Daniel Kaiser, Michael Žantovský a John Keane), které má smysl porovnávat a jejichž tendence lze sledovat vzhledem k určeným výzkumným cílům vytvořené typologie postav, kterou v mé práci předznamenává ještě naratologická a genologická analýza vybraných textů.

Záměrně jsem ve vybrané analýze a typologii nezacházel do přesně vykonstruovaných žánrových kategorií, ačkoliv by byly přesnější. Výsledky však představují určité syžetové mody, do kterých lze literární postavu Václava Havla zařadit. Věřím, že takové zkoumání přináší do výzkumu Havlových životopisů mnohem více propojených faktických důsledků. K závěru je možné položit si tak díky tomu řadu sporadických otázek, které výzkum tématu přinesl. Výsledky analýzy, které v práci také doplňují typologií postav Václava Havla, nabízejí specifické problémy, které se nevztahují čistě jen na historiografické přístupy, ale korespondují i se sociálně-kulturním vnímáním Václava Havla v současné společnosti.

Specifikum mého výzkumu by tak bylo komplexní zamyšlení se nad tím, proč postava Václava Havla spadá spolu s narativní složkou k vybraným archetypálním žánrovým kategoriím a autoři vytváří jen minimální tendence pro jednotlivé *žánrové varianty*.¹⁵¹ Typologie vytvořených postav tedy přinesla tyto výsledné mody, které jednotlivé životopisy vytváří: typ romantický (Eda Kriseová), typ satirický (Daniel Kaiser), typ komický (Michael Žantovský) a typ tragický (John Keane). Mezi těmito výsledky lze najít jen velmi malé množství situací v jednotlivých biografiích, které by z autorského hlediska představovaly

---

¹⁵¹ Zde se opírám o přesnou definici pojmu viz. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. s. 15.

postavu Havla jinak, než jak je zde uvedeno. Toto neplatí do určité míry jen pro životopis Daniela Kaisera, který svůj narativ osciluje na rovině kritické a komické složky, což je však ale pro satiru typické. Další zkoumání tohoto tématu by tedy mohlo jít dvěma směry. Jednak zamyšlením nad archetypickou postavou Václava Havla v syžetových typech, které zde představuji, tak i výzkumem dalších životopisů, které jsem do své práce nezahrnul. Tyto životopisy, které si získaly obecný společensko-kulturní ohlas (např. práce Martina C. Putny a Jiřího Suka), bohužel nepředstavovaly dostatečný materiál pro zkoumání genologické a naratologické metody, vzhledem k určení typologie postav Václava Havla, což bylo hlavním cílem práce. Tedy ačkoliv jsem se jim vědomě v komparaci nevěnoval, stále se jedná o texty, které představují nové možnosti výzkumu historiografie na poli osobnosti Václava Havla.

A vice versa se lze také věnovat otázce, zda současné obecně biografické trendy vytvářejí koherentní odraz toho, co jsem zkoumal ve své práci. Tedy zda lze můj výzkum rozšířit na obecné pole současné biografiky a jaká východiska lze z tohoto přístupu vyhodnotit. Zde je možné analyticky vysledovat, že minimálně životopisy Václava Havla, které jsem zde analyzoval, jsou na poli současné biografiky relativně ojedinělou záležitostí v narativně-sémantické rovině. Tato pluralita přístupů by se dala patrně vztáhnout ke kontextu osobnosti Václava Havla, který je samozřejmě těžko epistemologicky postihnutelný v případě využití jen jediného přístupu a věnování se jen jedné z jeho mnoha personálních kvalit. Domnívám se tak, že množství „Havlů“, které vytvářejí autoři biografí, ve finále pomáhá zkoumat komplexněji tuto osobnost v centru historiografie.

Na rozdíl tak od životopisů jiných osobností lze vysledovat, že Václav Havel není poznatelný jen jedinou vybranou kategorickou optikou. Je zřejmé, že tam, kde například Michael Žantovský vidí absurdní komično připomínající politickou frašku, vidí John Keane tvrdý náraz Havlova morálního bytí. Tyto přístupy nám pomáhají sledovat to, co jiné biografie vynechávají nebo udávají, kterým nedávají prostor. A v případě obecně historiografických tendencí se zdá, že v případě Václava Havla je toto ojedinělý případ, který si zaslouží ještě určité množství další výzkumné práce v jiných studiích.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

EMMERT, František. *Václav Havel: 1936-2011*. Praha: Computer Press, 2012. ISBN 978-80-264-0060-8.

KACZOROWSKI, Aleksander. *Havel: pomsta bezmocných*. Praha: XYZ, 2021. ISBN 978-80-7597-937-7.

KAISER, Daniel. *Disident: Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-526-7.

KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-518-2.

KEANE, John. *Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-308-7.

KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: jediný autorizovaný životopis*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-538-6.

KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: životopis*. Brno: Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-024-1.

PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. ISBN 978-80-87490-07-5.

SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*. V Praze: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-302-7.

ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1213-9.

Sekundární literatura: tištěné zdroje

BÁRTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. *Lidé a dějiny. K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2716-0.

CAINE, Barbara. *Biography and History*. London: Palgrave Macmillan, 2010. ISBN 0-333-91921-1.

FERENČUHOVÁ, Bohumila, LENDEROVÁ Milena a kol. *Biografia a historiografia: slovenský, český a francúzsky pohľad*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012. ISBN 978-80-971247-2-4

FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-85778-61-8.

FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky*. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-078-3.

GENETTE, Gérard. *Fikce a vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007. ISBN 978-80-85778-00-7.

CHATMAN, Seymour. *Příběh a diskurs: Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-260-2.

HAVELKA, Miloš. Úspěchy a neúspěchy v nejednoznačných konstelacích: pět biografii Václava Havla. In: *Soudobé dějiny* 22, 2003, č. 3-4, s. 476-502. ISSN 1210-7050.

HARDY, Stephen., HORÁKOVÁ, Martina a kol. *Literární biografie jako křižovatka žánrů*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-383-8.

KLÁTIK, Zlatko. Literární životopis (náčrt poetiky a typologie). In: *Orientácia detí vo svete kníh so zameraním na naučnú literatúru: zborník referátov z pracovného seminára 2.-4. októbra 1973*. Bratislava: Obzor, 1975.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí: J. Otto, Praha: 1891. díl 4.

SIXTA, Václav. Václav Havel a jeho zápletky. In: *Historie - Otázky – Problémy* 8, 2016, č. 1, s. 159-170. ISSN 1804-1132.

SIXTA, Václav. Žánr biografie a proměna chápání dějinnosti. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 13, 2018, č. 2, s. 246-274. ISSN 1214-7249.

ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-040-8.

ŠTAIF, Jiří. Psaní biografie a autorská sebereflexe. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 118-123. ISSN 1214-7249.

ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjunkturu žánru na prahu moderny. In: *Dějiny - Teorie – Kritika* 10, 2015, č. 1, s. 93-117. ISSN 1214-7249.

VLAŠÍN, Štěpán. (ed.) *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN 22-141-84.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Místo biografie v sociálních dějinách. In: *Studie k sociálním dějinám* 8, 2001, č. 1, s. 53-57. ISBN 80-86224-25-2.

WELLEK, René. *Teorie literatury*. Praha: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8.

WHITE, Hayden V. *Metahistorie: historická imaginace v Evropě devatenáctého století*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-376-0.

Sekundární literatura: internetové zdroje

FIALOVÁ, Alena. Biografický román v současné české literární kultuře. *CzechLit.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/biograficky-roman-v-soucasne-ceske-literature/>

„Havla si umíme cenit až po prezidentech, podle kterých jsme všichni pitomci,“ říká historička. *Wave.rozhlas.cz* [online]. 2019 [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/havla-si-umime-cenit-az-po-prezidentech-podle-kterych-jsme-vsichni-pitomci-rika-8111756>.

John Keane: Biography. *Johnkeane.net* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <http://www.johnkeane.net/bio/>.

JUST, Vladimír. Václav Havel: Zahradní slavnost. YouTube: *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy* [online]. [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=7pfLNc7n4rs>.

Knihovna Václava Havla [online]. [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: www.vaclavhavel.cz.

SIXTA, Václav. Další popularizační životopis Václava Havla, tentokrát pro Američany. *A2larm.cz* [online]. 1. 7. 2020 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/07/dalsi-popularizacni-zivotopis-vaclava-havla-tentokrat-pro-americiany/>.

Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích podle Johna Keana. *Citarny.cz* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/vzdelavani-a-souvislosti/souvislosti/keane-vaclav-havel-politicka-tragedie-v-sesti-dejstvich>.

RESUMÉ

First of all, I mention that in the theoretical part I managed to at least outline the basic developmental tendencies of biography, together with their historical background. These typological schemes, which I deal with in the theoretical chapter, proved to be crucial for the preparation of a comprehensive analysis of selected topic. The research shows how close the biographies are to each other, due to the more general examination of the individual protagonist. Each of the selected biographies thus works in a certain way with respect or contempt to the current discourse of historiography.

The practical part was also prepared and completed to the extent that I present in the introductory chapter. In the case of the selection of biographies, it is possible to discuss the individual specifications that this large number of biographies brings. I deliberately chose four biographies (authors Eda Kriseová, Daniel Kaiser, Michael Žantovský and John Keane) for the resulting analysis. Tendencies can be followed with respect to the specified research goals of the typology of characters, which in my work is foreshadowed by narratological and genological analysis of selected texts.

I deliberately did not go into precisely constructed genre categories in the selected analysis, although they would be more accurate. However, the results represent certain plot modes in which the literary character of Václav Havel can be included. Such research, I believe, brings much more interrelated factual implications to Havel's biographies. In conclusion, it is possible to ask a number of sporadic questions that the research of the topic brought. The results of the analysis, which I also supplement with the typology of Václav Havel's characters, offer specific questions that do not apply purely to historiographical approaches, but also correspond to the socio-cultural perception of Václav Havel in contemporary society.

The specificity of my research would be a comprehensive reflection on why the character of Václav Havel, together with the narrative component, belongs to selected archetypal *genre variants*¹⁵² and the authors create only minimal tendencies for individual genre variants. The typology of the created characters thus brought the following resulting modes that the individual biographies create: the romantic type (Eda Kriseová), the satirical type (Daniel Kaiser), the comic type (Michael Žantovský) and the tragic type (John Keane). Among these results we can find only a very small number of situations in individual biographies, which from

---

¹⁵² I rely on the exact definition of the term: ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Prague: Akropolis, 2013. p. 15.

the author's point of view, would represent the character of Havel differently than stated here. This does not apply only to the biography of Daniel Kaiser, who oscillates his narrative on the level of critical and comic components, but this is again typical of satire. Further research into this topic could therefore go in two directions. On the one hand, by thinking about the archetypal figure of Václav Havel in the plot types I present here. And by researching other biographies, which I did not include in my work. Unfortunately these biographies, which gained general socio-cultural acclaim (for example the work of Martin C. Putna and Jiří Suk), did not represent sufficient material for research into the genealogical and narratological methods, given the typology of Václav Havel's characters, which was the main goal of the work. Thus, although I did not consciously address them in comparison, they are still texts that represent new possibilities for research into historiography in the field of Václav Havel phenomenon.

Moreover, one may also address the question of whether current general biographical trends provide a coherent reflection of what I have examined in my work. Here it is possible to trace analytically, that at least the biographies of Václav Havel, which I have analyzed here, are a relatively unique issue in the field of contemporary biography on a narrative-semantic level. This plurality of approaches could probably be related to the context of Václav Havel's personality and character, which is of course difficult to epistemologically identify if only one approach is used and only one of its many personnel qualities is devoted to it. In my opinion, the number of "Havels", created by the authors of biographies, helps to examine this personality more comprehensively in the center of historiography.

Unlike the biographies of other personalities, it can be traced that Václav Havel is not recognizable by a single selected categorical optics. It is obvious that where, for example, Michael Žantovský sees an absurd comic reminiscent of a political farce, John Keane sees a harsh blow to Havel's moral existence. These approaches help us keep track of what other biographies are missing or events they don't give enough space. And in the case of generally historiographical tendencies, it seems that in the case of Václav Havel, this is a unique case that deserves a certain amount of further research work.